

Univerzita Palackého v Olomouci
Pedagogická fakulta

DIDAKTIKA HUDEBNÍ VÝCHOVY I

Jaromír Synek

Olomouc 2004

Oponenti: doc. PaedDr. Daniel Šimčík, PhD.
Mgr. Simona Feitová

Publikace byla vydána s podporou Rozvojových programů MŠMT ČR na 2004.

Jazyková korektura nebyla provedena, za jazykovou správnost odpovídá autor. Rozmnožování a šíření jen se svolením SCV PdF UP a Vydavatelství UP v Olomouci.

© Jaromír Synek, 2004
1. vydání

ISBN 80-244-0972-0

Obsah

Na úvod	5
Vysvětlivky k ikonám	6
1 Hlasová výchova	7
1.1 Složky hlasové výchovy	7
1.1.1 Držení těla	7
1.1.2 Dýchání	7
1.1.3 Tvoření tónu	9
1.1.4 Hlasová cvičení a rozšiřování hlasového rozsahu	9
1.1.5 Nasazení tónu	11
1.1.6 Výslovnost, uvolňování mluvidel a hudební deklamace	12
1.1.7 Přednes písně	13
1.2 Hlasová hygiena	13
Shrnutí	14
2 Intonace	15
2.1 Tonální písňová metoda	15
2.1.1 Výška tónu, pohyb melodie a diatonické postupy	16
2.1.2 Volné nástupy	19
2.1.3 Opěrné písně	20
Shrnutí	21
3 Nácvik jednohlasé písně	23
3.1 Nácvik imitací	23
3.2 Nácvik intonací	24
3.3 Smíšený postup	25
3.4 Dobré rady do praxe	26
Shrnutí	27
4 Vícehlasý zpěv	29
4.1 Přípravná cvičení	29
4.2 Nácvik dvojhlasu	30
4.2.1 Prodleva (písně s prodlevou)	30
4.2.2 Jednoduché dvojhlasé popěvky	31
4.2.3 Druhý hlas písně založený na střídání tóniky a dominanty ..	32
4.2.4 Cvičení a písně v terciích (sextách)	32
4.2.5 Metodický postup při nácviku dvojhlasé písně	34
4.2.6 Kánony	34
4.2.7 Quodlibet	36
Shrnutí	37

5 Rytmus	38
5.1 Základní prvky rytmických činností	38
5.2 Rozvíjení rytmického cítění	39
5.2.1 Rytinizace slov a textu	39
5.2.2 Imitace rytmu hrou na tělo	40
5.2.3 Rytmus písniček a říkadel	41
5.2.4 Metrum	41
5.2.5 Takty	41
5.2.6 Rytmické slabiky	42
5.2.7 Rytmický vícehlas	43
5.2.8 Rytmický kánon	44
Shrnutí	45
6 Instrumentální doprovody	47
6.1 Orffův instrumentář	48
6.1.1 Rytmické nástroje	48
6.1.2 Melodické nástroje	48
6.1.3 Rytmicko melodické nástroje	49
6.2 Keyboard a další hudební nástroje	49
6.3 Rytmické doprovody	50
6.4 Melodické doprovody	52
6.4.1 Pentatonické doprovody	52
6.4.2 Tónické doprovody	53
6.4.3 Diatonické doprovody	56
6.5 Zásady správného nácviku instrumentálních doprovodů	60
Shrnutí	60
7 ...a na závěr	62
8 Doporučená studijní literatura	63
9 Literatura	64

Na úvod ...

Cílem těchto studijních opor pro kombinované prezenční a distanční vzdělávání předmětu *DIDAKTIKA HUDEBNÍ VÝCHOVY* je přiblížit studentům pedagogické fakulty – oboru Učitelství na I. stupni základních škol – vybrané didaktické metody a metodické postupy hudebních činností předmětu *HUDEBNÍ VÝCHOVA*. Představují první díl připravovaného dvoudílného kompletu, přičemž díl druhý dokončí výčet jednotlivých složek hudební výchovy (poslech hudby, hudebně pohybové činnosti, hudební tvořivost, školní pěvecké sbory) a nabídne aktuální kapitoly týkající se obecnějšího vymezení hudebně výchovného procesu a jeho organizace na základních školách, jehož úpravy nás v nadcházejících letech čekají v souvislosti s přijetím nového školského zákona a se zaváděním rámcových a školních vzdělávacích programů.

Hudební výchova na 1. stupni ZŠ je tu představována jako komplex aktivních činností, jejichž společným jmenovatelem je hudba. Činnosti jsou vymezeny jak obecně, tak vždy s konkrétním příkladem či cvičením. Nenajdete tu učivo striktně rozděleno do jednotlivých ročníků, nýbrž metodické řady jednotlivých činností. Tento systém posloupnosti budiž vodítkem v chápání logiky jejich vývoje a pomocníkem při budoucím sestavování školních vzdělávacích programů a ročních plánů šitých konkrétní třídě „*na míru*“, kdy vycházíme z momentálních schopností a dovedností dětí, s nimiž pracujeme.

Nabízené učební postupy jsou výběrem z mnoha dalších. *Sumář návodů* vychází z řady mnohokrát vyzkoušených a osvědčených metod našich i zahraničních významných hudebních pedagogů – osobností podílejících se na vývoji hudební pedagogiky (C. Orff, Z. Kodály, L. Daniel, P. Jurkovič, J. Herden aj.), stejně tak z tradice dětského folkloru a z mnoha podnětných setkání, rozhovorů a inspirací zažívaných v každodenním životě na našich školách.

Text studijní opory je strukturován podle norem textů určených pro kombinaci prezenčního a distančního vzdělávání. V úvodu každé kapitoly jsou vytýčeny *studijní cíle*, následuje samotný *text* doplněný o *průvodce studiem* (upozorňuje na důležité pasáže, nabízí metodickou pomoc nebo předává důležitou informaci ke studiu) a *příklady* (objasňují probírané učivo, případně propojují získané znalosti s ukázkou jejich praktické aplikace). Závěr jednotlivých kapitol je tvořen *shrnutím učiva* (umožňuje zopakování klíčových bodů probírané látky), *otázkami a úkoly k zamyšlení* (témata k diskusím na tutoriálech), *kontrolními úkoly* (řešeny formou korespondenčních úkolů s možností konzultací na tutoriálech), vybranými *pojmy k zapamatování a doporučenou literaturou* (určenou k prohloubení studia dané problematiky).

Text studijní opory není univerzálním návodem, jak se stát skvělým učitelem hudební výchovy. Může však být základním zdrojem informací nezbytných pro aktivní práci studentů v prezenčních seminářích a pro praktické pedagogické výstupy. Rovněž zkušenosti z pedagogické praxe, následováníhodný příklad zkušeného a dobrého učitele a především vlastní nadšení a zapálení pro věc samu jsou předpokladem k tomu, aby na konci cesty stál onen skvělý učitel – „*ctěný mistr dílny lidskosti*.“

Vysvětlivky k ikonám

Průvodce studiem

Prostřednictvím průvodce studiem k vám promlouvá autor textu. V průběhu četby vás upozorňuje na důležité pasáže, nabízí metodickou pomoc a nebo předává důležitou informaci ke studiu.

Příklad a cvičení

Příklad objasňuje probírané učivo, případně propojuje získané znalosti s ukázkou jejich praktické aplikace.

Úkoly

Pod ikonou úkoly najdete dva druhy úkolů. Buď vás autor vybídne k tomu, abyste se nad nějakou otázkou zamysleli a uvedli svůj vlastní názor na položenou otázku, nebo vám zadá úkol, kterým prověřuje vaše získané znalosti. Správné řešení zpravidla najdete přímo v textu, nebo v klíči na konci kapitoly.

Pro zájemce

Část pro zájemce je určena těm z vás, kteří máte zájem o hlubší studium dané problematiky. Najdete zde i odkazy na doplňující literaturu. Pasáže i úkoly jsou zcela dobrovolné.

Shrnutí

Ve shrnutí si zopakujete klíčové body probírané látky. Zjistíte, co je pokládáno za důležité. Pokud shledáte, že některému úseku nerozumíte, nebo jste učivo špatně pochopili, vraťte se na příslušnou pasáž v textu. Shrnutí vám poskytuje rychlou korekci!

Kontrolní otázky a úkoly

Prověřují, do jaké míry jste pochopili text, zapamatovali si podstatné informace a zda je dokážete aplikovat při řešení problémů. Najdete je na konci každé kapitoly. Pečlivě si je promyslete. Odpovědi můžete najít ve více či méně skryté formě přímo v textu. Někdy jsou tyto otázky řešeny na tutoriálech. V případě nejasností se obraťte na svého tutora.

Pojmy k zapamatování

Najdete je na konci kapitoly. Jde o klíčová slova kapitoly, které byste měli být schopni vysvětlit. Po prvním prostudování kapitoly si je zkuste nejprve vyplnit bez nahlédnutí do textu! Teprve pak srovnajte s příslušnými formulacemi autora. Pojmy slouží nejen k vaší kontrole toho, co jste se naučili, ale můžete je velmi efektivně využít při závěrečném opakování před testem!

1 Hlasová výchova

Cílem první kapitoly je osvojit si základní pravidla a metody práce s dětským hlasem. Setkáte se tu s jednotlivými složkami hlasové výchovy, které doplňují modelová cvičení a příklady. Součástí kapitoly jsou i informace o hlasové hygieně. Po jejím nastudování a praktickém procvičení budete schopni děti vést ke správnému užívání hlasu, krásnému zpěvu a především k radosti ze zpěvu samého.

Průvodce studiem

Hlasová výchova a pěvecké činnosti mají v hudební výchově dětí mladšího školního věku dominantní postavení. Z tohoto důvodu jsou jim věnovány úvodní kapitoly. První kapitola nabízí základní pravidla práce s dětským hlasem v podmínkách kolektivní hlasové výchovy v hodinách hudební výchovy a ve školním pěveckém sboru. Protože k úspěchu vás přivede pouze promyšlená a systematická práce, je třeba již od počátku důsledně dbát na vytváření správných návyků a dovedností.

1.1 Složky hlasové výchovy

1.1.1 Držení těla

Držení těla má kromě funkčnosti (využití dechové opory pro správné tvoření tónu) též estetický význam. Rozezpívání a interpretaci nacvičených písní provádíme **ve stoje**. Ten je vzpřímený, uvolněný a přirozený. Tělo a hlavu držíme zpříma i v případě, že držíme notový záznam. V opačném případě ponecháme ruce volně spuštěny podél těla. Váha těla je rovnoměrně rozložena na obě mírně rozkročené nohy. Velmi příjemně a přirozeně působí, jestliže zpěvákovi interpretaci provází uvolněný pohyb těla vycházející z rytmu písně. K tomu je vhodné mírné nakročení nohou.

Při nácvičce písně **sedíme**. Chodidla by měla zůstat na zemi, tělo opět vzpřímené a uvolněné. Zpěvník či učebnici je dobré uchopit do obou rukou tak, aby zpěvákovi nezakrýval pohled na učitele (důležité i pro učitelovu kontrolu zpěváků), ale aby tento mohl současně sledovat jak notový záznam tak učitelova gesta.

Jakmile děti seznámíme se správným držením těla při zpěvu, upozorňujeme je na ně dále pouze slovy: „*Postav se (posad' se) ke zpěvu!*“

1.1.2 Dýchání

Správné dýchání je základem kvality tvořeného tónu. Naším cílem je naučit děti dech ovládat a hospodárně využívat. Ke zpěvu nejvhodnější je tzv. **žeberně brániční dýchání**, kdy využíváme celou kapacitu plic, přičemž ná-

dech vedený nejprve směrem do spodní části plic stlačuje bránici (vyklenutí břišní dutiny) a současně mírně rozšiřuje spodní část hrudníku (volná žebra). Stlačená bránice, která má tendenci vrátit se do původní polohy, je aktivována a jejím vědomým ovládním tak dochází k napětí, jež umožňuje výdech regulovat.

Nádech – na začátku písně se nadechujeme nosem (popř. současně nosem i ústy.) Nádech je klidný, intenzivní (*přivonění ke květině, jitrnici...*), neslyšný a nepozorovatelný – pozor na mimické projevy a zvedání ramen signalizující nesprávný směr vdechu. Nikdy se nesnažíme načerpat maximální množství vzduchu, neboť výdech se tímto stává hůře ovladatelným. Nácvik probíhá ve třech etapách:

- **Nádech „do břicha“** – s dlaní na břichu děti kontrolují vyklenutí dutiny břišní (*nafukujeme balónek v břichu.*)
- **Zvětšení dechové kapacity rozšířením dolní části hrudníku.** Dlaní se dotýkáme současně břicha i nejspodnějších žebér, která se mírně rozšiřují do stran.
- **Prohloubení kapacity o nádech „do zad“.** Jde spíše o vytvoření představy otevření nové dechové rezervy (s pocitem, jako bychom „nafukovali pneumatiku kolem břicha“).

V průběhu písně podle možnosti provádíme nádech současně nosem i ústy nebo jen krátce „přidechujeme“ ústy.

Zadržení dechu – lépe možná uvolnění či zklidnění dechu – kdy dochází k uvědomělé aktivaci bránice a tím k vytvoření pevné dechové opory pro správné hospodaření s dechem a správné tvoření tónu.

Výdech – je rovnoměrný, dlouhý, bez námahy, plynulý – stále ovládaný bránicí. Nikdy by se děti neměly vydat „z posledního dechu“ a v zoufalství lapat po novém. Proto je učíme správnému frázování, stejně jako reagování na dirigentská gesta pro nádech a na grafické značky, které na nádech v notovém zápise upozorňují (‘).

Termín **střídavé dýchání** se užívá ve sborovém zpěvu, kde u vázaných dlouhých tónů zpěváci nedýchají současně, nýbrž po předchozí domluvě individuálně na různých místech skladby. Vzniká tak dojem nekonečného toku tónů.

Dechová cvičení

Nádech (3) – zadržení (3) – výdech:

- rychlý výdech (zahříváme si zmrzlé ruce)
  - fázovaný výdech (sfoukneme tři svíčky na dortu)
  - dlouhý plynulý výdech (foukáme do letícího peříčka, do bublifuku, na bolavý prst...)
  - dlouhý plynulý výdech spojený s vokalizací na jednom tónu (houkání vlaku), či střídání více tónů (např. střídání 5. a 3. stupně – bim-bam...)
- (v závorce jsou uvedeny odpočítávané doby)

Dechová cvičení provádíme krátce, zábavnou formou s častými obměnami, abychom zabránili mechanickému stereotypu. Vhodné je jejich spojení s cvičeními artikulačními a hlasovými.

1.1.3 Tvoření tónu

Tón vzniká pravidelným chvěním hlasivek aktivovaných výdechovým sloupcem vzduchu a dále se dotváří v rezonančních orgánech (rezonance hrudní a hlavová) a artikulačním ústrojí (mluvidla).

Samotný tón musí z důvodu přesné intonace nejdříve „zaznívat“ ve zpěvákově představě. Uvolněná brada se při zpěvu pohybuje směrem dolů, dbáme, aby se křečovitě nevysunovala dopředu. K vyklenutí měkkého patra nám pomůže představa „zakousnutí do jablka“ či „prozívnutí“. Rty jsou mírně vysunuté dopředu, jazyk je měkce položen na dně úst.

V běžném mluvním hlase se u dětí často setkáváme s převahou **rezonance hrudní** (tón rezonuje převážně pod hlasivkami) a to ať už z důvodu nápodoby hlasu dospělých či pro její energetickou úspornost. Ke zpěvu ve vyšších polohách užíváme **hlavové rezonance** (tón rezonuje nad hlasivkami – převážně v hlavových dutinách). Takový způsob je zvláště u dětského hlasu žádoucí, tvořený tón je nosnější, má charakteristickou barvu a lesk a umožňuje dětem zpívat písně s větším rozsahem se správnou intonací.

K **navození hlavového tónu** nám pomohou zvuky, které děti samy umí vytvářet (*houkání, mňoukání, kukání...*), a to v poloze, kde si již s běžným mluvním hlasem nevystačí (**c2 – d2**). Následná hlasová cvičení pro **upevnění hlavového tónu** pak začínají vždy **sestupně** od uvedených tónů. Pro utvrzení hlavového tónu jsou vhodné slabiky *-mu, -nu, -ju*. Dbáme přitom na správné vyklenutí měkkého patra (viz prozívnutí) a uvolněný krk.

Dále přecházíme na zpěv písní s počáteční sestupnou melodií. Nejdříve si je bez textu „zahoukáme, zakukáme, zamňoukáme...“, neboť text by nás mohl z hlavové rezonance snadno vyvést. Písně začínající vzestupnou melodií v době nácvičku a upevnování hlavového tónu zcela vynecháme.

Vhodné písně: *To je zlaté posvícení, Ráda, ráda, Chodila po včelinku, Zajíček běží po silnici, Kočka leze dolů...*

Nácvik hlavové rezonance je efektivní zejména při rozezpívávání tzv. nezpěváků – „bručounů“, u nichž je v drtivé většině případů jediným handicapem minimální pěvecká zkušenost, nápodoba nevhodných vzorů a z toho vyplývající nepatrná schopnost ovládat vlastní hlasový orgán.

1.1.4 Hlasová cvičení a rozšiřování hlasového rozsahu

Systematická a dlouhodobá práce na rozšiřování hlasového rozsahu umožní dětem do svého písňového repertoáru zařazovat stále náročnější a atraktivnější písně, což by mělo být hlavní motivací této činnosti.

Hlasovými cvičeními (rozezpíváním) chceme dosáhnout jednak připravenosti hlasového orgánu na větší a náročnější pěvecký výkon (za ten počítáme i hodinu HV), jednak další kultivace hlasu. Začínáme vždy **legátovým uvolněním** ve střední poloze na jednom či menším počtu tónů.

Nejprve lehce v pianu, postupně dynamicky rozvíjíme za současného chromatického transponování (po půltónech) oběma směry.

Vhodné pro uvolnění je užití **brumenda** (*ital. mormorando*). Tón zpíváme zavřenými ústy, rty se lehce dotýkají, zuby jsou mírně od sebe (*pralinka mezi zuby*), jazyk na dně úst. Tento zvuk není silný, je však nosný.

Rozezpívání do **vyšších** i nižších poloh provádíme na základě transponování hlasových cvičení ze střední polohy směrem nahoru a dolů. K mezním tónům se dobíráme postupně – nesmíme přitom nikdy připustit, aby došlo k přepínání hlasu nebo k hlasovému zlomu, naopak je dobré vždy mít pocit určité rezervy.

Cvičení zpíváme na vokály a slabiky. Motivačně působí, opatříme-li je krátkým aktuálním textem šitým dané třídě „na míru.“ Tóny ve vysokých polohách udržujeme v hlavové rezonanci pomocí brumenda a slabik obsahujících *-u* (*mu, ju, vu, nu...*) – tím se vyvarujeme tzv. tlačných a krčných tónů.

Při sestupných cvičeních do **nižších poloh** se snažíme vyvarovat izolovaného zvuku hrudního rejstříku, který sice může zaznívat, avšak pouze ve spojení s rejstříkem středním. Pomůžeme si důsledným dodržováním *decrescenda*. Zvuk nebude silný, ale znělý.

Hlasová cvičení mohou vycházet z konkrétní známé nebo právě nastudované písně. Část melodie – např. obtížně zpívatelné místo – procvičujeme ve střední poloze a chromaticky transponujeme do polohy původní.

1.1.5 Nasazení tónu

Správné nasazení tónu je dáno dobrou dechovou oporou a jasnou tónovou představou v rezonanci. Rozlišujeme tři způsoby nasazení tónu:

- **Měkké nasazení** – hlasivky jsou rozechvívány plynule, tón je estetický a hygienický.
- **Tvrdé nasazení** – dochází k prudkému rozražení hlasové štěrbině (ráz). Esteticky i hygienicky je tento způsob nežádoucí (forze, silně emocionálně podmíněný hlasový projev, zpravidla nekontrolovatelný).
- **Dyšné nasazení** – hlasová štěrbinina zůstává nedovřená, často následkem únavy nebo jako projev trvalejšího poškození hlasového orgánu. I tento způsob je nežádoucí.

Měkké nasazení procvičujeme na izolovaných tónech opřených o dech na bránci pomocí *crescenda*. Dech si pohlídáme rukou na bříšku – břišní stěna je zpevněná. Názorná může být též představa jemného, lehkého tónu (provázeného vláčným pohybem ruky). Vhodné pro nácvik jsou slabiky *mon, don, bim, bam*.

1.1.6 Výslovnost, uvolňování mluvidel a hudební deklamace

Správná vokalizace a artikulace ovlivňují celkový dojem ze zpěvu a text činí srozumitelným.

Vokály musí znít zvukově i barevně vyrovnaně a přitom si uchovávají své charakteristické vlastnosti. Pozor dáváme zejména na široké či úzké „e“, stažené „u“, ostré „i“ či „a“ (vliv dialektu). Shodně vyslovujeme „i“ a „y“ – temněji. Pohodlnost a špatný příklad vede děti k minimálnímu otevírání úst. Vhodnou motivací je přesvědčíme o tom, že se správně otevřenými ústy působí přirozeně a navíc kvalita jejich hlasového projevu roste (návčik před zrcadlem s odkazem na vzory interpretů populární hudby)

Nahrazení různých vokálů v písni jediným (např. Halka madraaká...)

Konsonanty

- sykavky vyslovujeme zřetelně a krátce
- koncovky nevyrazíme ani nepolykáme, ale vyslovíme zřetelně a měkce
Při sborovém zpěvu docílíme současného vyslovení jasným dirigentským gestem.
- „n“ před „k, g“ vyslovujeme jako zadopatrové (*Hanka*)
- „r“ zní krátce, ve slovech typu *srdce* vkládáme mezi „s“ a „r“ neutrální vokál
- tvary slovesa „být“ (*jsem, jste...*) vyslovujeme bez „j“ [*sem, ste*]

Uvolňování mluvidel

Stejně jako se herec před vystoupením „rozmlouvá“, musí i zpěvák dbát na to, aby jeho mluvidla byla připravena zřetelně vyslovit cokoliv. Artikulační cvičení jsou dětmi velmi oblíbená, neboť se veskrze jedná o deklamované či zpívané jazykolamy:

- Jazykolamy
  - Dolar, libra, rubl (vyslov 3x rychle za sebou)
  - Osuš si šosy
  - Táto, to tato teta tuto tetu tahá
  - Strýc Šusta suší švestky
  - Kapka kapla, klapka klapla
- Zpěv bez zvuku – děti navzájem – pouze podle správné artikulace – poznávají známé písně
- Hlasová cvičení v rychlém tempu

Slovní přízvuk má v českých písních ve shodě s přízvukem hudebním (hudební deklamace) své pevné místo **na první slabice slova** (popř. na předložce). Dobří autoři toto pravidlo respektují. Koncové slabiky vyslovujeme vždy měkce, i když přísluší první – přízvučné – době. Děti je s oblibou vyrazí (Ovčáci, čtveráci), což se pokusíme na konkrétních písních napravit. Toto pravidlo nemusí vždy platit u dětských říkadel a zejména rozpočítadel, kde má pravidelný rytmus své dominantní a účelově dané postavení.

Dělení slov na slabiky může být při zpěvu v rozporu s pravidly českého pravopisu. Při vázaném zpěvu totiž platí, že všechny slabiky (kromě poslední) zůstávají otevřené – končí samohláskou: *pi – sni – čka*

1.1.7 Přednes písně

Každá píseň přináší určité emocionální sdělení a je jen na interpretovi, do jaké míry dokáže toto sdělení svým projevem umocnit či oslabit. Správné pochopení obsahu písně, jejího textu i užitých hudebních prostředků vede k dokonalejšímu prožitku a následnému sdělení. Vhodně vedená beseda o písni, kdy děti spolu s učitelem odkrývají její skryté významy, by měla být samozřejmou součástí nácvičky každé písně.

1.2 Hlasová hygiena

Rozvíjet a kultivovat můžeme pouze **zdravý hlas**. Ke správnému zacházení s hlasem zpěvním i mluvním je proto nutné kromě vhodné životosprávy (spánek, odpočinek, pohyb, vyvážená strava...) dodržovat několik zásad hlasové hygieny:

- zpívejme v **dobré duševní pohodě** – pozitivní motivací vytvořme dětem příjemné klima
- zpívejme ve **větrané a nepřetopené** místnosti
- zpíváme-li po ránu, ještě důkladněji se **rozezpívejme**
- **nepřetěžujme hlas** – mezi zpěv vkládejme přestávky, mějme stále pocit hlasové rezervy, zcela se vyvarujme **křiku!**
- **nezpívejme v indispozici** – při únavě, nachlazení, po nemoci hlas šetříme, snadno může dojít k jeho poškození
- **výběr repertoáru** musí být vždy podřízen hlediskům hlasové hygieny
- hlasu neprospíváme zbytečným hýčkáním – **otužováním** se naopak stává odolnější
- hlasové ústrojí poškozují v parném létě ledové nápoje a zmrzlina, v zimě naopak nápoje horké. Jistě se jich nezřekneme úplně, pouze se jim, stejně jako potravinám, které působí neblaze na sliznice hlasových orgánů (oříšky, chipsy, pop corn, přesolená a silně kořeněná jídla...), vyvarujeme před hlasovým výkonem
- náprava veškerých hlasových poruch patří do kompetence odborného lékaře – foniatra. Povinností učitele by však mělo být na ně včas upozornit!

Shrnutí

Hlasová výchova na 1. stupni ZŠ má za cíl kultivovat a rozvíjet hlasový projev dětí. Již od počátku ji systematicky realizujeme ve všech jejích složkách. Začínáme nácvičkem správného **držení těla, tvoření tónu, dýchání**. Prostřednictvím hlasových cvičení rozšiřujeme **hlasový rozsah** dětského hlasu a vytváříme dobré návyky nezbytné pro estetický a hygienicky nezávadný přednes písně (**nasazení tónu, výslovnost, hudební deklamace, hlasová hygiena**). Celý proces vedeme v pozitivně laděné atmosféře, neboť jedinec touhle cestou můžeme u mladých zpěváčků dosáhnout **hlubokého emocionálního prožitku** z vlastního zpěvu.

Pojmy k zapamatování

- hlasová výchova
- složky hlasové výchovy
- žebně brániční dýchání
- hlavový tón
- brumendo
- nasazení tónu
- hudební deklamace
- hlasová hygiena.

Otázky a úkoly k zamyšlení

- Kde je třeba hledat příčiny malé „zpěvnosti“ dnešních dětí?
- Jaké cesty mohou vést k nápravě současného stavu?
- Jaké důsledky může mít ryze negativní hodnocení pěveckého projevu na hudební vývoj dítěte?

Kontrolní úkol

Výběrem z doporučené literatury a s pomocí vlastní zkušenosti či invence vytvořte soubor cvičení k jednotlivým složkám hlasové výchovy vhodných pro HV na 1. stupni ZŠ (jistě jej jednou v praxi oceníte). Je-li to možné, v rozsahu dětského hlasu nacvičte u klavíru jejich chromatické transponování.

Doporučená literatura

DISMAN, M. *Receptář dramatické výchovy*. Praha 1976

FROSTOVÁ, J. – VANIÁKOVÁ, M. *Základy hlasové výchovy pro učitele*. Brno, 2000.

CHLÁDKOVÁ, B. *První pěvecké kroky*. Praha, 1988.

MAJTNER, J. *Hlasová výchova*. Olomouc, 1995.

STAŠEK, Č. *ABC začínajícího sbormistra*. Praha, 1981.

VÁŇOVÁ, H. *Pěvecká tvořivost na základní škole*. Praha 1984

VRCHOTOVÁ-PÁTOVÁ, J. *Pěvecká příprava učitelů HV*. Praha, 1976.

další viz Doporučená studijní literatura

2 Intonace

Cílem této kapitoly je objasnit význam intonace pro rozvoj hudebních schopností dětí a seznámit Vás s metodickými postupy v současné době u nás nejužívanější intonační metody.

Průvodce studiem

Přestože intonační výcvik je součástí učiva hudební výchovy pro 1.–5. ročník základních škol, v praxi se s ním setkáváme jen výjimečně. Proto se v následující kapitole pokusím podat jasný a jednoduchý návod jak postupovat, aby se tato činnost, která v maximální míře rozvíjí hudební schopnosti, stala dětem (i Vám – budoucím učitelům) atraktivní a žádanou.

Intonace – ve významu „zpěv z not“ – je předmětem bádání hudebních pedagogů již celé tisíciletí. Snaha vytvořit co nejsnazší a nejdokonalejší způsob nácvičku zpěvu z not se objevuje již v 11. století, kdy **Quido z Arezza** využil tehdy obecně známého hymnu *Ut queant laxis* pro navození konkrétní představy určitých stupňů tóniny pomocí počátečních slabik prvních šesti veršů hymnu. Vytvořil tak oporu pro vybavení šesti stupňů na základě **solmizačních slabik** (podepřených znalostí celého hymnu) **ut-re-mi-fa-sol-la**. Později byly slabiky rozšířeny o 7. stupeň **si (ti)**, první slabika byla nahrazena znělejší **do**. Více či méně úspěšně si počínali Quidovi pokračovatelé v zahraničí (J. J. Rousseau, P. Galin, S. A. Glover, J. Curven, M. Batke, Z. Kodaly, M. Martenot) i u nás (B. Čeněk, F. Lýsek, L. Daniel).

2.1 Tonální písňová metoda

V současné době je v našem prostředí nejužívanější intonační metodou **tonální písňová metoda** olomouckého hudebního pedagoga **Ladislava Daniela**, jinak též metoda opěrných písní. Nejvíce ze všech se blíží původnímu Quidonovu modelu vybavování stupňů na základě konkrétní písně. Opírá se o tonální cítění a uplatňují se v ní dva principy:

- **diatonické postupy** – vzestup a sestup po stupnici (sousední tóny)
- **volné nástupy** – první tón melodie a uprostřed melodie každý tón po větším intervalu než je sekunda si vybavujeme podle počátečního tónu **opěrné písně**. Tou je dobře známá píseň začínající požadovaným stupněm.

Počátečním předpokladem pro užití tonální písňové metody je, že děti zpívají v rámci možností čistě a dokážou věrně reprodukovat tóny, úryvky a písničky. Při správně vedené hudební výchově je to předpoklad nejen splnitelný, ale přímo základní.

2.1.1 Výška tónu, pohyb melodie a diatonické postupy

1. krok

Nejprve děti podle klavíru naučíme rozlišovat tóny **vysoké a nízké**. Pomohou nám i mimohudební představy spojené s pohybem: hluboké tóny – jako medvěd, slon, obr... vysoké tóny – jako ptáčci, skřítki, mravenci...

Příklad: Na klavír hrajeme střídavě tóny různých výšek, žáci rukou (pohybem) ukazují vysoko – nízko (pomocí čárek zapisují na tabuli). Rozsah tónů zvolna zmenšujeme.

2. krok

V rozmezí jedné oktávy již nerozlišujeme tóny vysoké a nízké, nýbrž **vyšší, nižší a stejné**. Zpočátku srovnáváme dva tóny, po zvládnutí přecházíme k více tónům – budoucí melodii.

Příklad: Pohyb tónů (melodie) žáci ukazují po jednotlivých tónech rukou (zapisují vodorovnými čárkami na tabuli) směrem nahoru – dolů. Naopak mohou žáci zpívat či hrát na melodické nástroje podle grafického (i notového) záznamu jednotlivé tóny melodie – zatím samozřejmě bez správného intervalového rozlišení.

3. krok

Melodie může stoupat, klesat a zůstávat na stejných tónech. Pro větší náznornost použijeme k nácviku zvonkohru uchopenou tak, že vysoké tóny budou nahoře, nízké dole. Čtyřmi modely, které si děti snadno zapamatují i s významovým textem, vytvoříme jasnou představu o pohybu melodie (*P. Jurkovič*).

Stou - pá na - ho - ru

Kle - sá zas do - lů.

Stá - le stej - ný tón

Stá - le stej - ný tón

Příklad: Učitel ukazuje na jednotlivé modely a žáci v daném metru zpívají. Jejich nahodilým kombinováním (1-2-1-2, 1-4-2-3, 3-1-4-2...) se představa pohybu melodie brzy procvičí a utvrdí. Zpočátku je vhodné řadit modely tak, aby následující model začínal stejným tónem, kterým předcházející model končil.

Pro nácvik durového tónického kvintakordu můžeme zařadit i následující dva modely, v nichž melodie postupuje terciovými kroky: Rozšíří se nám i počet variací a mohou tak vznikat zajímavé melodie.

Vzhů - ru skok

Do - lů skok

4. krok

Již v předchozím cvičení jsme se dostali na pole **diatonických postupů**, tj. vzestupného a sestupného pohybu melodie po stupnici. Přestože tonální cítění díky pěveckým zkušenostem již v téhle fázi můžeme očekávat, je dobré postupovat zvolna a důsledně po malých krůčcích. Nejprve důkladně procvičujeme diatoniku v dur na následujících modelech, intonačních schodech (pěti- a osmistupňových) a pomocí fonogestiky.

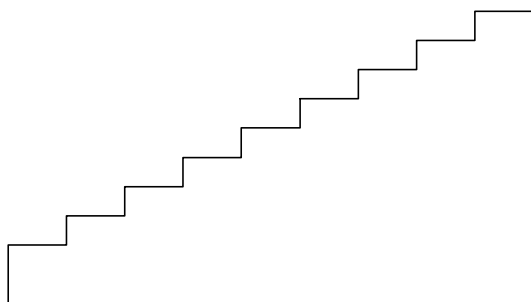
Teprve po zvládnutí rozšíříme o moll.

Příklad: Pohybem ruky směrem nahoru a dolů určuje učitel žákům postup melodie. Začínáme základním tónem po předchozím uvedení do tóniny kadencí či rozloženým kvintakordem. Zpočátku se pohybujeme v prostoru tří tónů (prvních tří stupňů), po zvládnutí postupně přidáváme další tóny – vzestupně po 8. stupeň, sestupně po spodní 5. stupeň. Užití fonogestiky umožňuje obohatit melodii rytmem.

Dříve než děti seznámíme s notovým zápisem, využíváme tzv. **intonační schody**. Představa stoupající a klesající melodie je tu konkrétnější a nácvik intonování diatonických postupů může i zde učitel doplnit o rytmické rozlišení intonovaných tónů – příp. o poznávání intonovaných písní.

Současně rozvíjíme i schopnost **sluchové analýzy** melodie, kdy učitel hraje diatonické postupy a žáci nejprve pohybem ruky a na intonačních schodech naznačují směr pohybu melodie, později totéž zapisují grafickými značkami a notami.

Poznávat postup melodie podle notového záznamu učíme děti pomocí **intonační tabule** (vzestupná řada tónů od g po c3 s proměnným předznamenáním). Předznamenání ani tónina, ve které se pohybujeme, pro nás zatím nejsou podstatné. Pro orientaci si označíme pouze základní tón – 1. stupeň nebo tónický kvintakord – tzv. **tóninový klíč**. Můžeme tak intonovat v jakékoliv durové tónině.

Po absolvování této etapy jsou žáci schopni intonovat melodie i písně založené na diatonických postupech podle notového záznamu (metodiku ná-

cviku najdete ve třetí kapitole) a podle fonogestiky (zde můžeme znázornit rytmus písně i bez dosavadní znalosti rytmických hodnot). Příklady písní založených na diatonických postupech:

Jedna, dvě, tři

Jed - na, dvě, tři, čty - ři, pět, šest, se - dm, o - sm, de - vět. Za - vře - te si cha - lou - peč - ku,
vle - ze vám tam med - věd.

Kočka leze dírou

Koč - ka le - ze dí - rou pes ok - nem,
ne - bu - de - li pr - šet ne - zmok - nem.

Přiletěla vrána

Při - le - tě - la vrá - na, sed - la do tr - ní.
Při - le - tě - la dru - há, sed - la ved - le ní.
Mys - li - ve - ček po - ska - ku - je, a flin - tič - ku na - ta - hu - je,
že ju, že ju, že ju, že ju za - stře - lí.

Vyletěl holoubek

Vy - le - těl ho - lou - bek na ze - le - ný dou - bek,
vy - le - těl za - hou - kal, až se dub za - hou - pal, až se dub za - hou - pal.

Sedí liška pod dubem

Se - dí liš - ka pod du - bem, má pís - ťal - ku a bu - ben.
Na pís - ťal - ku pís - ká a na bu - ben třís - ká.

2.1.2 Volné nástupy

5. krok

Volné nástupy – k vybavení si určitého stupně tóniny užijeme **opěrných písní** – písní začínajících požadovaným stupněm. Ty musí být předem dokonale naučené a zažitě, aby představa volného nástupu byla jasná. Pořadí nácviku jednotlivých stupňů je dáno jejich obtížností. Začínáme **1. stupněm** a po dokonalém zvládnutí pokračujeme v pořadí **5., 3., 8., spodní 5.** Následují stupně vedlejší – **6., 2., 4., 7., spodní 7.**, ale ty už přenecháme učitelům hudební výchovy na II. stupni ZŠ.

Opěrné písně: (pro úplnost uvádíme všechny. Písně zapsané kurzívou zatím nemusíme dětem předkládat jako opěrné písně, jejich znalost však kolegové na II. stupni jistě přijmou s povděkem)

1. stupeň	Kočka leze dírou (Má maměnka cosi má...)
2. stupeň	<i>Dívča, dívča laštovička</i>
3. stupeň	Maličká su (Halí, belí...)
4. stupeň	<i>Slunečko zašlo (Ondráš, Ondráš...)</i>
5. stupeň	To je zlaté posvícení (Skákal pes...)
6. stupeň	<i>Ach, není, tu není</i>
7. stupeň	<i>Pasla som ja husku v lese</i>
8. stupeň	Zajíček běží po silnici (Ráda, ráda...)
sp. 5. stupeň	Jedna, dvě, tři, čtyři, pět (Bude zima, bude mráz)
sp. 7. stupeň	<i>Dobře je ti, Janku</i>

Zvládnutí volných nástupů probíhá ve třech fázích:

- **konkrétní** – učitel udá tóninu a určí stupeň, který mají žáci intonovat, ti si pro jeho vyvození zazpívají příslušnou opěrnou píseň, její začátek, později pouze první slabiku
- **přechod od konkrétního k abstraktnímu** – začátek písně si žák pouze představí, tón zazpívá na neutrální slabiku
- **abstraktní** – příslušný stupeň si žák vybaví bez pomoci opěrné písně

Cvičení

- Po uvedení do tóniny učitel oznamuje stupeň (ukazuje na prstech) – žáci zpívají začátek písně – první slabiku písně – první tón písně na neutrální slabiku.
- Po uvedení do tóniny učitel zahraje tón – žáci k němu zazpívají opěrnou píseň – určí stupeň.
- Procvičujeme i přenos tónů z oktáv mimo hlasový rozsah dětí.

2.1.3 Opěrné písně

1. stupeň *Kočka leze dírou* (viz výše)2. stupeň *Dívča, dívča, laštovička*

2. st.

Dív - ča, dív - ča, la - što - vič - ka,
ví - dal som Ťa od ma - li - čka.
A c - ště Ťa ko - lé - ba - li a už Ťa mně slu - bo - va - li.

3. stupeň *Maličká su*

3. st.

Ma - li - čká su, hu - sy pa - su, tan - co - va - la bych já,
až se Ťa - su, su.

4. stupeň *Slunečko zašlo*

4. st.

Slu - ne - čko za - šlo, púj - de - me spá - ti, mu - sí - me ma - měn - ce
do - brú noc dá - ti.

5. stupeň *To je zlaté posvícení*

5. st.

To je zla - té po - svi - ce - ní, to je zla - tá ne - dě - le, má - me ma - so, a zas ma - so,
k.to - mu kou - sek pe - če - ně.

6. stupeň *Ach, není tu, není*

6. st.

Ach, ne - ní, tu ne - ní, co by mě tě - ší - lo, ach ne - ní, tu ne - ní,
co mě tě - ší. Co mě tě - ší - va - lo, s.vo - dou u - ply - nu - lo,
ach, ne - ní, tu ne - ní, co mě tě - ší.

7. stupeň *Pašla sem ja husku v lese*

7. st.

Pa - sla sem ja hus - ku v le - se, že ju vl - ček ne - od - ne - se,
mlč, ty vl - čku, ne - ber mí ju, do - ma mě za te - be zbi - ju.

8. stupeň *Zajíček běží po silnici*

8. st.

Za - jí - ček bě - ží po sil - ni - ci, mys - li - vec čí - há
za pše - ni - cí. Po - čkej, ty, za - jí - čku, já ti dám rá - nu,
až se ti hla - vič - ka u - hne na stra - nu.

Spodní 5. stupeň *Jedna, dvě, tři, čtyři, pět*

Spodní 5. st.

Jed - na, dvě, tři, čty - ři, pět, cos' to, Jan - ku, cos' to sněd'?' Bram - bo - ry pe - če - ný
by - ly má - lo ma - ště - ný.

Spodní 7. stupeň *Dobře je ti, Janku*

Spodní 7. st.

Do - bře je ti, Jan - ku, v lu - ha - čov - ském zám - ku, dru - zí o - řů, se - jů,
a ty se - díš v chlá - dku.

Metodický postup pro intonační nácvik písně tonální písňovou metodou je zařazen do třetí kapitoly.

Shrnutí

Intonace (ve významu *zpěv z not*) se významně podílí na rozvoji hudebních schopností. V současné době je v našem prostředí nejužívanější intonační metodou **tonální písňová metoda Ladislava Daniela**. Opírá se o tonální cítění a uplatňují se v ní dva principy: **diatonické postupy a volné nástupy**. Podmínkou zahájení nácviku je zdravý hlas a schopnost věrně a čistě reprodukovat tóny, úryvky a písničky. Sérii kroků začínáme **rozlišováním výšky tónů** (*vysoké x nízké, vyšší x nižší x stejné*), **pohybu melodie** (*stoupá x klesá x zůstává na stejném tónu*) a **nácvikem diatonických postupů**. **Volné nástupy** si

děti vybavují pomocí **opěrných písní** – písní začínajících požadovaným stupněm. Součástí intonace je i sluchová analýza.

Pojmy k zapamatování

- intonace
- tonální písňová metoda
- diatonické postupy,
- volné nástupy
- opěrné písně
- sluchová analýza

Otázky a úkoly k zamyšlení

- Jaký je význam výuky intonace pro rozvoj dětských hudebních schopností?
- Jaká je spojitost mezi Quidonovými solmizačními slabikami a opěrnými písněmi?
- Srovnajte tonální písňovou metodu s ostatními u nás užívanými intonačními metodami.

Kontrolní úkol

Vytvořte si zpěvník písní vhodných pro nácvik intonací (diatonické postupy a volné nástupy). Vyberte vždy dvě písně, jejichž melodická linka je vedena nejprve pouze diatonickými postupy a volnými nástupy 1. stupně, dále pak pouze diatonickými postupy a volnými nástupy postupně 1. + **5.**, 1. + 5. + **3.**, 1. + 5. + 3. + **8.** a 1. + 5. + 3. + 8. + **sp. 5.** stupně (v písni nemusí být zastoupeny všechny).

Doporučená literatura

ČENĚK, B. *Cvičebnice pěvecké intonace*. Praha, 1954.
 DANIEL, L. *Intonační cvičení I, II*. Praha, 1990, 1991.
 DANIEL, L. *Intonace a sluchová analýza I, II*. Olomouc, 1994, 2001.
 HOLEC, J. *Učíme se podle not*. České Budějovice, 1993.
 KULÍNSKÝ, B. *Učíme se zpívat z not*. Praha, 1963.
 LÝSEK, F. *Vokální intonace a rytmus*. Praha, 1957.
 další viz Doporučená studijní literatura

3 Návčik jednohlasé písne

Cílem následující kapitoly je seznámit se s problematikou metodiky návčiku jednohlasé písne, počínaje snadnější metodou vokálně imitační (v dnešní době nejhojněji užívanou) po poněkud obtížnější – o to však užitečnější – metodu vokálně intonační (vyžadující soustavný intonační výcvik). Při pozorném studiu jistě brzy pochopíte její význam pro rozvoj hudebních schopností dětí a ve své pedagogické praxi jí vymezíte místo, které jí právem náleží.

Průvodce studiem

Nejfrekventovanější činnost vaší budoucí pedagogické praxe lze provádět třemi možnými způsoby:

- **vokální imitací** – nápodobou
- **vokální intonací** – návčikem podle notové předlohy (zpěv podle not)
- **smíšeným postupem** – spojení intonace s imitací

Předpokladem úspěšného zvládnutí jsou nejen učitelovy pěvecké, intonační, rytmické a instrumentální dovednosti, ale i dovednosti metodické – schopnost dětí správně vést, usměrňovat a vhodně motivovat.

3.1 Návčik imitací

Učitel je dětem vzorem! Děti po něm imitují – nápodobou se současně učí melodii, rytmus, text i přednesové prvky nacvičované písne. V praxi je tento způsob preferován pro snadnost a rychlost návčiku. Protože součástí učiva hudební výchovy na základních školách je i intonační výcvik, využíváme imitační metodu převážně v nižších ročnících.

Pozor! Děti zopakují vše – tedy i učitelovy nešvary. Za naprosto nevhodný považujeme návčik písni podle hudební ukázky na zvukovém nosiči. Tu si ponechejme pouze jako motivační prvek či pomůcku pro zdokonalení interpretace.

V praxi se často setkáte s jevem, že někteří žáci již nacvičovanou písne znají (rodina, ZUŠ, zájmové kroužky...). Přesto je vhodné, aby se společného návčiku účastnili. Vyvarujete se tak nebezpečí různých variant obvyklých zvláště u lidových písni a tím nejednotné interpretace při sborovém provedení.

Metodický postup:

- **Motivace:** snaha získat žákovu pozornost, zájem a chuť naučit se novou píseň.
- **Předvedení písně učitelem:** interpretace musí být dobře připravená a zvládnutá tak, aby ještě umocnila úvodní motivaci. Současně žákovi poskytuje představu o výrazových kvalitách přednesu.
- **Beseda o písni:** dává žákům prostor sdělit své dojmy z poslechu, objasnit si neznámá slova a nářeční výrazy, zamyslet se nad obsahovým sdělením písně.
- **Nácvik písně:** musí být rychlý a intenzivní. Učitel zazpívá jednu sloku písně. Je-li píseň kratší, žáci ji s pomocí učitele opakují vícekrát celou. Delší písně je vhodné rozdělit na menší, formálně logické části. Jednotlivě procvičené části okamžitě spojujeme, takže vlastně nabalujeme nově nacvičenou část na části již známé. Výrazové prvky zahrnujeme již do této fáze nácviku – jedná se o komplexní imitaci učitelova přednesu. Pěvecky náročnější části písně můžeme již předem procvičit v rámci hlasových cvičení. Teprve po dokonalém zvládnutí první sloky přejdeme k nácviku slok následujících a k hledání celkového výrazu písně. I zde by se děti měly spolehnout na názornou ukázkou učitele.
- **Opakování a práce s písni:** píseň si celou v hodině ještě několikrát zopakujeme a můžeme se k ní vracet i v příštích dnech, i když zrovna nebude probíhat hodina HV. Během týdne si ji dostatečně osvojíme, takže v příštích hodinách s ní můžeme dále pracovat (instrumentální doprovod na dětské hudební nástroje, pohybový doprovod...).

Vhodnou variantou při nácviku obtížnějších skladeb je tzv. **postup od konce**. Začínáme poslední částí, následuje část předcházející, takže po jejím zvládnutí pokračujeme již známým závěrem (vstupujeme do známého prostředí). Tento efekt spolu s pocitem, že melodie je vždy ukončena, působí pozitivně.

3.2 Nácvik intonací

Předpokladem jeho realizace je soustavný intonační a rytmický trénink – zvládnutí diatonických postupů, volných nástupů a rytmických slabik. Žák si za minimální pomoci učitele dokáže píseň „přečíst“ a zazpívat úplně sám, tedy bez jakékoliv ukázky. Důležitý je vhodný výběr písní odpovídající dané úrovni žáků.

Metodický postup

- **Analýza notového záznamu** – pro snazší orientaci v tónině si před první notu písně zapíšeme tzv. **tóninový klíč** – tónický kvintakord.

Číslem nad notovou osnovou si **označíme všechny volné nástupy** (první tón a v melodii interval větší než sekunda). Zopakujeme si opěrné písně k příslušným volným nástupům, diatonické postupy a rytmické hodnoty not, které se v písni objevují.

- **Melodie** – kadencí uvedeme žáky do tóniny a prostřednictvím diatonických postupů a volných nástupů intonujeme na libovolnou slabiku melodie písně – po částech a vícekrát až do plynulého zvládnutí, zatím bez rytmického rozlišení.

- **Rytmus** – prostřednictvím rytmických slabik nacvičíme rytmus písně (slabiky dětem v zápisu neuvádíme).

- **Melodie + rytmus** – pomocí rytmických slabik intonujeme melodii.

- **Text** – doplníme po dokonalém rytmicko melodickém zvládnutí písně.

- **Doplnění výrazových prostředků** (dynamika, agogika, frázování...) teprve završí proces, ve kterém ze „surového polotovaru“ vzniká esteticky bohatá a interpretovi i posluchači sdílná píseň.

3.3 Smíšený postup

Jde o spojení intonace s imitací. Užíváme jej v určité fázi intonačního výcviku, objeví-li se v písni dosud nepoznaný intonační jev, který žáci nejsou schopni realizovat. Učitel jej nacvičí imitačním způsobem, zbývající část žáci intonují.

Průvodce studiem

Možná, že ve Vás tato kapitola nevzbuzuje mnoho pedagogického optimismu a snad si i kladete otázku: „Cožpak tohle se dá na základní škole zvládnout?“ Místo odpovědi jen krátké doporučení. Vyzkoušejte to a uvidíte. Zapoňte se na své vlastní (mnohdy neblahé) zkušenosti ze školních lavic, opřete se o výše uvedenou metodiku a uvidíte, jak pro děti zajímavou a objevitelskou činností se nácvik písně už brzy může stát. Držím Vám palce a na závěr kapitoly mi ještě dovoluňte několik dobrých rad :

3.4 Dobré rady do praxe

- **Děti ke zpěvu motivujeme vždy pozitivně.** Zcela se vyvarujeme zpěvu „za trest“, tvrdého lámání ostychu při sólovém zpěvu či čistě negativního hodnocení výkonu a nucení do zpěvu, když děti tento zájem evidentně nemají. Troškou sugesce a svým pedagogickým umem naučíme děti ve zpěvu vidět příjemnou zábavu, svou vlastní spontánností ukažme dětem, že zpěvem si mohou kdykoliv zpříjemnit život a to i bez ohledu na nepochopení svým okolím.
- **Nechejme děti určitou měrou zasahovat do výběru písňového repertoáru.** Píseň, která i přes naši snahu zůstává dětem naprosto nesdělnou, stejně nikdy nebude interpretována s náležitou chutí a prožitkem a tak jen vlastně zbytečně ztrácíme drahocenný čas. Rozhodně se nám v tomto případě vyplatí respektovat potřeby dětí a to i na úkor vlastních, někdy možná i nepřiměřených, ambicí.
- **Nenechejme písničku „zevšednět“.** U náročnějších písní trvá jejich nácvik někdy déle a postupně se tak vytrácí prvotní nadšení z interpretace. Pokusme se k písni přistupovat vždy s novou motivací a učiňme ji tak pro zpěváky stále přitažlivou.
- **Nejlepší názornou pomůckou je žákům učitel.** Ušetříme si spoustu zbytečného vysvětlování, když budeme moci dětem praktickou ukázkou objasnit, oč nám jde. Také důsledným dodržováním pěveckých zásad (a to nejen pěveckých) dáváme dětem šanci, aby své vlastní návyky formovaly podle správného vzoru. A pokud vše nevyjde podle našich představ, je tu právě teď vhodný okamžik ukázat dětem, že případný neúspěch neznamená osobní tragédii či prohru, nýbrž jedinečnou a neopakovatelnou příležitost k poučení.
- **Lépe je radit, nežli přikazovat.** Aby setkávání s hudbou probíhalo v pohodě a bez stresu, což je podmínkou emocionálního prožitku, je vhodné, abychom přijali roli zkušenějšího průvodce, který žáka vede a pomáhá mu realizovat splnitelné úkoly. Dávejme přednost upozornění typu: „...poradím ti, jak to udělat lépe, ...bude lepší, když to zkusíš takhle...“ před hojně užívaným: „...to je špatně, ...to ti nejde, ...neděláš to, jak máš...“. Tím v žádném případě neposilujeme jeho sebedůvěru a chuť do další práce, ba co více, nevhodně volenou poznámkou („Ty raději nezpívej!“) můžeme negativně formovat jeho vztah ke zpěvu na celý život.

Shrnutí

Návčik jednohlasé písně patří k nejfrekventovanějším činnostem učitele HV. V nejnižších ročnicích jej provádíme **vokálně imitační metodou**, kdy podstata návčiku spočívá v napodobování učitele žáky. Jednotlivé kroky následují v pořadí: **motivace – předvedení písně učitelem – beseda o písni – návčik písně – opakování a práce s písni**. V návaznosti na získání základních intonačních a rytmických dovedností zařazujeme i návčik **vokálně intonační metodou**. Učitel tu vystupuje jako metodický průvodce – píseň si žáci „přečtou“ sami bez jeho ukázky (obtížné či dosud nepoznané intonační a rytmické prvky nacvičíme imitací – **smíšený postup**). Prvním krokem je **analýza notového záznamu** pomocí tóninového klíče, následuje **intonace melodické linky**, samotný **rytmus** prostřednictvím rytmických slabik, dále **spojení melodie a rytmu** a nahrazení rytmických slabik **textem** písně. Na závěr již společně s učitelem doplníme **výrazové prostředky a následující sloky písně**.

Pojmy k zapamatování

- vokální imitace
- vokální intonace
- tóninový klíč

Otázky a úkoly k zamyšlení

- Jaký je význam návčiku písní intonační metodou pro rozvoj dětských hudebních schopností?
- Jakým kritériím musí podléhat výběr písní na prvním stupni základní školy?
- Jaké možnosti skýtá výběr vhodného repertoáru z hlediska mezipředmětových vztahů, případně projektového vyučování?

Kontrolní úkoly

- Sestavte metodický postup návčiku konkrétní jednohlasé písně:
  - a) vokálně imitační metodou
  - b) vokálně intonační metodou (předpokládané dovednosti dětí – diatonické postupy, volné nástupy 1., 3., 5., 8. a spodního 5. stupně, rytmické hodnoty not a pomlk – čtvrt'ové, osminové, šestnáctinové, půlové a celé)

Doporučené zpěvníky

ERBEN, K. J. *Prostonárodní české písně a říkadla I–VI*. Praha, 1994–1990.

GELNAR, J. *Národní zpěvník*. Praha, 1991.

HOUŠKA, T. *Zpěvník*. Praha, 1994.

JÁNSKÝ, P. *Já, písnička I*. Cheb, 1994.

PETRŽELA, Z. *Veselé písničky*. Praha, 2001.

PLICKA, K. *Český zpěvník*. Praha, 1949.

POLÍVKA, B. *Písnička I*. Praha, 1999.

PRCHAL, J. – HOLUBEC, J. *Populární hudba ve škole. Zpíváme a hrajeme (+CD)*. Praha, 1998

SUŠIL, F. *Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými*. Praha, 1951.

ŠIMANOVSKÝ, Z. – TICHÁ, A. – BUREŠOVÁ, V. *Písničky a jejich dramatizace (+MC)*. Praha, 2000.

ŠIMANOVSKÝ, Z. – TICHÁ, A. *Lidové písničky a hry s nimi (+CD, MC)*. Praha, 1999.

další viz Doporučená studijní literatura

4 Vícehlasý zpěv

Cílem následující kapitoly je metodický nástin nácviku vícehlasého zpěvu, zejména dvojhlasu. Po prostudování budete schopni vytvářet dlouhodobý učební plán nácviku, stejně jako volit a aplikovat konkrétní cvičení a metodické postupy vedoucí k získání této dovednosti

Průvodce studiem

Vícehlasý zpěv představuje v rozvoji dětské hudebnosti novou kvalitu rozvoje smyslu pro harmonii, polyfonii a intonační čistotu. Předpokladem vícehlasého zpěvu je zvládnutý jednohlas a hudebními činnostmi rozvíjené harmonické cítění žáků. **K nácviku dvojhlasu proto přistupujeme teprve po „sezpívání“ třídy na jednohlasých písních.**

Správnou přípravou dosáhneme vědomé interpretace vícehlasu, kdy žáci vnímají jednotlivé hlasy jako součást souzvuku, a vyvarujeme se tak pouze současně znějícímu zpěvu „izolovaných jednohlasů.“ Ten vede k intonační nečistotě, vzájemnému překřikování jednotlivých hlasů a tím i k neblahému estetickému zážitku. Toto nebezpečí hrozí zejména, když nácvik dvojhlasu začínáme polyfonními vícehlasy (kánony a quodlibet).

4.1 Přípravná cvičení

Rytmický vícehlas a kánon (viz kapitola pátá)

Děti se naučí při interpretaci vlastního rytmického partu vnímat i současně znějící hlasy další. Je dobré, když učitel zvýrazní metrum pouze při nácviku a v prvních taktech cvičení, dále ponechá na jednotlivých skupinách, aby se vzájemným nasloucháním pokoušely stejné tempo udržet. Nyní učitel již jen koriguje případné tempové odchylky jedinců, které pomůže uvést do tempa jednotného. Začínáme snadným dvojhlasem, postupně zvyšujeme obtížnost i počet hlasů.

1.
2/4

2.
2/4

3.
2/4

Cvičení můžeme provádět jako:

- a) Vícehlas (trojhlas): každý hlas interpretuje opakovaně jeden řádek. Při nácviku se hlasy přidávají postupně.
- b) Tříhlasý kánon: každá skupina interpretuje postupně všechny tři řádky – nástupy dalších hlasů jsou označeny číslicemi.

Rytmický vícehlas i kánon provádíme prostřednictvím deklamace textu (říkadla, básničky...), rytmických slabik, hry na tělo nebo hry na dětské hudební nástroje (Orffův instrumentář). Obdobný význam jako tato cvičení mají i rytmické doprovody říkadel a písní.

Sluchová analýza souzvuků

Ve své bohatosti může žáčky zaměstnávat v průběhu celé jejich školní docházky. Začínáme s prostou imitací rozložené tercie (velké i malé), která se zdá být z hlediska sluchové analýzy dětem nejbližší (1). Dále hrajeme tercie již jako souzvuk, děti zpívají nejprve vyšší tón, později sestupně oba tóny (2) a samostatný tón nižší (3). Po zvládnutí následují další intervaly v pořadí sexta, kvinta, kvarta... a trojzvuky.

1. Učitel   Žáci   U   Ž   U   Ž   U   Ž

2. Učitel   Žáci   U   Ž   U   Ž   U   Ž

3. Učitel   Žák   U   Ž   U   Ž   U   Ž

Štafetový zpěv

Ke zpěvu dětem známé jednohlasé písně si třídu rozdělíme na dvě a více skupin. V průběhu písně určuje učitel jasným gestem střídání jednotlivých pěveckých skupin nejprve formálně pravidelně, později pro děti méně předvídatelně. Smyslem je naučit děti naslouchat zpěvu spolužáků, umět na tento zpěv navázat a reagovat na učitelovo gesto.

Zpěv prvního hlasu písně při současném vnímání druhého hlasu interpretovaného učitelem

Zpěv známé písně doprovází učitel druhým hlasem (house, flétna, zpěv...). Zde poprvé žáci vnímají „dvojhlas,“ udržet se ve svém hlase jim pomáhá vzájemná podpora daná jejich počtem. Pro interpretaci druhého hlasu můžeme využít také instrumentálně zručného žáčka.

4.2 Nácvič dvojhlasu

4.2.1 Prodleva (písně s prodlevou)

Zpěv drženého tónu pod či nad melodií zpívanou druhou skupinou. Cvičení v rámci rozezpívání transponujeme chromaticky směrem vzhůru a dolů. V písních s prodlevou skupiny podle potřeby obměňujeme.

Da-va da-va dá, - - - da-va da-va dá.

Dá - da-va da-va dá, - - da-va da-va dá.

upr. J. Dostálík

Lou-ka ši-ro-ká, hou-ha hou.

Lou-ka ši-ro-ká, trá-va ze-le-ná, hou-ha hou, trá-va ze-le-ná.

4.2.2 Jednoduché dvojhlasy popěvky

Oba hlasy nejprve zvlášť a důkladně procvičíme. Při jejich vytváření musí učitel respektovat pravidla harmonie (lidový dvojhlas, střídání harmonických funkcí...). Dětem pomůže, pokud pohyb melodie vyjádří pohybem paže. K opravdovému uvědomění si souzvuků dochází teprve při zpěvu v pomalém tempu nebo při znásobení délky zpívaných tónů.

Protipohyb melodie:

Zpívám první hlas, zpíváme dvojhlas, zpí-vá-me dvoj-hlas.

a já druhý hlas, zpíváme dvojhlas, zpí-vá-me dvoj-hlas.

Druhý hlas písně založený na střídání tóniky a dominanty:

Do-brý den, do-brý den, do-brý den.

Do-brý den, do-brý den, do-brý den.

Úprava pro tři hlasy:

1. hlas
2. hlas
Do-brý den, do-brý den, do-brý den, do-brý den.

3. hlas
Do-brý den, do-brý den, do-brý den.

4.2.3 Druhý hlas písně založený na střídání tóniky a dominanty

Lze jej použít pouze u písní a nápěvků, které tento harmonický předpoklad splňují. Předem procvičíme jednotlivé hlasy (1. a 2. příklad) nebo místa, kde se tóny střídají, označíme v textu (3. příklad).

Koza běží uličkou

lidový text

Ko - za bě - ží u - lič - kou, řez - ník za ní s pa - lič - kou,
 ko - za je - čí: "Li - dič - ky, já se bo - jím pa - lič - ky!"

Jedou páni z Prahy

lidový text

Je - dou pá - ni z Pra - hy, dy - ja, dy - ja, dá.

*Co si páni přejí? dyja, dyja, dá.
 Přejeme si holku, dyja, dyja, dá.
 Která to má býti? dyja, dyja, dá.
 Má to býti Eva, dyja, dyja, dá.
 A co bude jísti? dyja, dyja, dá.
 Bude jísti kaši, dyja, dyja, dá
 A co bude píti? dyja, dyja, dá.*

*Bude píti víno, dyja, dyja, dá.
 Na čem bude spáti? dyja, dyja, dá.
 Bude spát na pohovce, dyja, dyja, dá.
 A čím se má státi? dyja, dyja, dá.
 Má se státi královnou, dyja, dyja, dá.
 A my vám ji nedáme, dyja, dyja, dá.
 My si pro ni jedeme, dyja, dyja, dá.*

Skákal pes

česká lidová

Ská - kal pes přes o - ves, přes ze - le - nou lou - ku,
 šel za ním my - sli - vec, pé - ro na klo - bou - ku.

4.2.4 Cvičení a písně v terciích (sextách)

V lidovém dvojhlasu (přívlastek poukazuje na lidovou hudbu, v nichž je hojně užíván) jsou hlasy vedeny v paralelních terciích (sextách). Pro nácvik jsou vhodné písně začínající unizono (zejména když druhý hlas začíná stejným tónem, kterým unizono končí) a písně s jasným a výrazným druhým hlasem (*Skákal pes, Holka modrooká, Dostal jsem koníčka sivovraného, Kdyby byl Bavorov...*).

Ach, synku, synku

česká lidová

Ach, syn - ku, syn - ku, do - ma - li jsi?
 Ach, syn - ku, syn - ku, do - ma - li jsi? Ta - tí - ček
 se ptá, o - ral - li jsi, ta - tí - ček
 se ptá, o - ral - li jsi.

Což se mně, má milá, hezká zdáš

česká lidová

Což se mně, má mi - lá, hez - ká zdáš.
 Bu - deš - li tak hez - ká, až se vdáš?
 Ješ - tě hez - čej - ší, můj nej - mi - lej - ší,
 vem si mě, vem si mě, u - hlí dáš.

Na tý louce zelený

česká lidová

Na tý lou - ce ze - - - le - ný,
 pa - sou se tam je - - - le - ní,
 pa - se je tam my - - - sli - ve - ček
 v ka - mi - zol - ce ze - - - le - - - ný.

Marjánko

česká lidová

Mar - ján - ko, Mar - ján - ko, Mar - ján - ko má,
za - važ mi šá - te - ček na u - zle dva,
za - važ, za - važ, za - važ, dí - tě zla - tý,
a - by se ne - mo - hl roz - vá - za - tí.

4.2.5 Metodický postup při nácviu dvojhlasé písně

- Společný nácviu prvního (*druhého*) hlasu
- Žáci zpívají první (*druhý*) hlas, učitel hraje či zpívá hlas druhý (*první*)
- Společný nácviu druhého (*prvního*) hlasu
- Žáci zpívají druhý (*první*) hlas, učitel hraje či zpívá hlas první (*druhý*)
- Několik vybraných žáků zpívá první hlas, ostatní hlas druhý
- Vzájemný poměr mezi počtem žáků prvního a druhého hlasu postupně vyrovnáváme (respektujeme stupeň schopností jednotlivých žáků)
- Při dalším opakování písně snižujeme počty zpěváků v jednotlivých hlasích

Varianta v závorce u prvních čtyř bodů – nejprve nácviu druhého a až poté prvního hlasu – je mnohými hudebními pedagogy preferována. Děti si samotný druhý hlas lépe utvrdí a zapamatují a nedochází tak k jeho sklouzávání k z pravidla výraznějšímu hlasu prvnímu.

Při nácviu vícehlasého zpěvu v hodinách HV nám jde jednoznačně o rozvíjení této schopnosti u všech dětí, proto je nastálo nezařazujeme do jedné hlasové skupiny (pouze první nebo pouze druhý hlas), jak tomu zpravidla bývá v dětských pěveckých sborech, nýbrž se snažíme, aby byly děti schopny zpívat v kterémkoliv hlasu. Důvod je prostý – rozsah dětského hlasu v této době nemusí odpovídat jeho možností a dobře vedenou hlasovou výchovou je možné jej dále rozšiřovat.

4.2.6 Kánony

Kánony jsou polyfonní písně, ve kterých všechny hlasy zpívají stejný part, ovšem nastupují podle označení postupně za sebou.

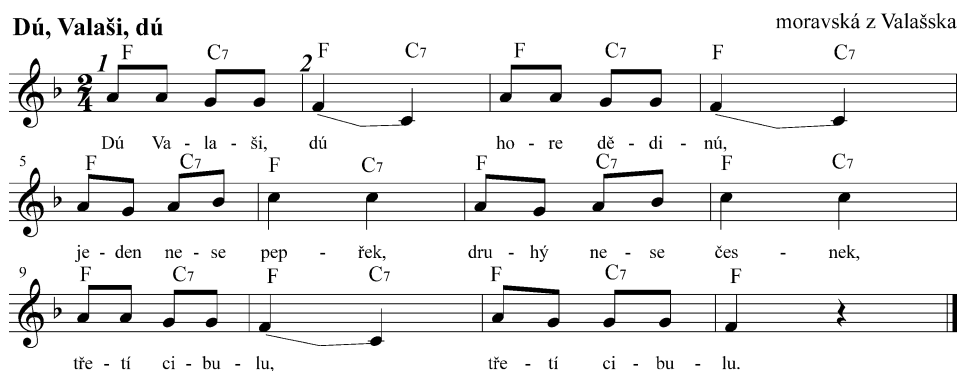

1. hlas
Dú Va - la - ši, dú ho - re dě - di...

2. hlas
Dú Va - la - ši dú... - - -

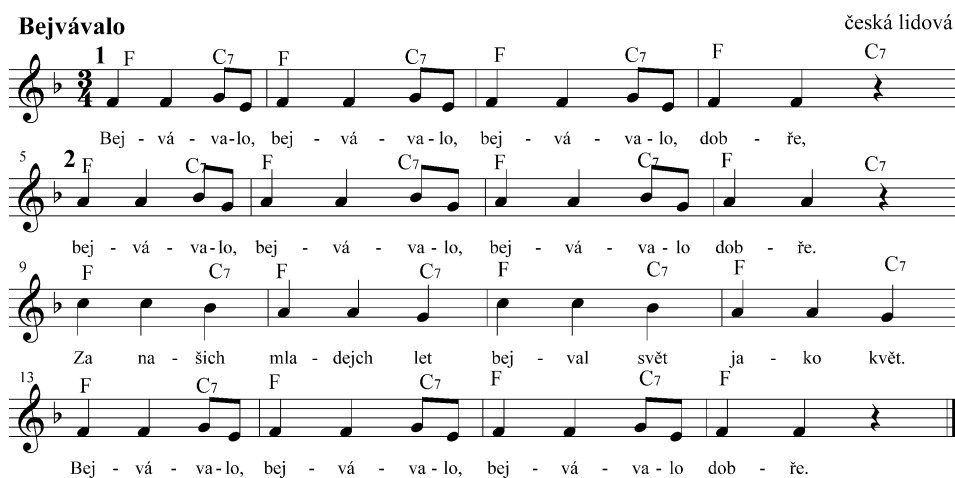
- Je nutné, aby si jednotlivé hlasy vzájemně naslouchaly a respektovaly se. V žádném případě nelze připustit zacpávání uší a překřikování se navzájem.
- Na rozhraní jednotlivých hlasů je vhodné umístit intonačně zdatnější jedince.
- Ve fázi nácvičku můžeme celý hlas nahradit či podpořit melodickým hudebním nástrojem.
- Závěr kánonu řešíme buď postupným „dozpíváním partů“ jednotlivých hlasů nebo současným ukončením všech hlasů na konci fráze podle učitelova gesta, pakliže na konec partů umístíme repetice.

Dú, Valaši, dú moravská z Valašska

Dú Va - la - ši, dú ho - re dě - di - nú,
je - den ne - se pep - řek, dru - hý ne - se čes - nek,
tře - tí ci - bu - lu, tře - tí ci - bu - lu.

Bejvávalo česká lidová

Bej - vá - va - lo, bej - vá - va - lo, bej - vá - va - lo, dob - ře,
bej - vá - va - lo, bej - vá - va - lo, bej - vá - va - lo, dob - ře.
Za na - šich mla - dejch let bej - val svět ja - ko květ.
Bej - vá - va - lo, bej - vá - va - lo, bej - vá - va - lo, dob - ře.

Další písně: *Až já pojedu přes ten les, Bratře Kubo, Honza s Frantou, Červená se line záře, Kdo by to řek'...*

4.2.7 Quodlibet

Quodlibet vždy byl a je vděčnou a zábavnou formou vícehlasu. Jde o současný zpěv dvou a více písní, které mají shodnou formu, harmonickou strukturu, tóninu a takt. Protože jde o dvě svébytné písně, žáci se vesměs soustředí pouze na interpretaci svého hlasu a minimálně vnímají hlas druhý. Quodlibet proto zařazujeme spíše jako motivační prvek nežli jako součást nácviku dvojhlasu.

Já do lesa nepojedu
Jede, jede poštovský panáček
Neviděli jste tu mé panenky

české lidové

Já do le - sa ne-po-je - du, já do le - sa ne - pu - du,
 Je - de, je - de poš - tov - ský pa - ná - ček,
 Ne - vi - dě - li jste tu mé pa-nen - ky, šla do le - sa na ma - len - ky.

5
 5 kdy-by na mě haj-ný při - šel, on by mně vzal se - ky - ru.
 je - de, je - de poš - tov - ský pán.
 5
 Ne-vi-dě-li jste tu mé pa-nen - ky, šla do le - sa trá - vu žít.

9
 9 Se-ky-ra je za dva zla - tý a to - půr - ko za - to - lar,
 Má vra - ný ko - níč - ky, ja - ko dvě ry - bič - ky,
 9
 Šla do le - sa, by - la ro - sa, zá - blo ji to, by - la bo - sa.

13
 13 kdy-by na mě haj-ný při - šel on by mně to vše-chno vzal.
 je - de, je - de do Ro - ky - can.
 13
 Ne-vi-dě-li jste tu mé pa-nen - ky, šla do le - sa trá - vu žít.

Shrnutí

Vícehlasy zpěv má v rozvoji hudebních schopností nezastupitelné místo. Začínáme s ním teprve po intonačně zvládnutém jednohlasu. Rozlišujeme vokální **vícehlas homofonní** (z hlediska vnímání souzvuků vhodnější pro počátky nácvičku) a vokální **vícehlas polyfonní**. Přípravnou fází tvoří **rytmický vícehlas a kánon, sluchová analýza souzvuků**, tzv. **štafetový zpěv a zpěv prvního hlasu písně žáky při současném vnímání druhého hlasu interpretovaného učitelem**. V další fázi pracujeme s **cvičeními a písněmi s prodlevou**, s **jednoduchými dvojhlasými popěvkami a s písněmi, jejichž druhý hlas je založen na střídání tóniky a dominanty**. Největší důraz je kladen na cvičení a písně v **lidovém dvojhlasu** včetně metodických pokynů jeho nácvičku. Polyfonní vícehlas je zastoupen **kánony a quodlibet**.

Pojmy k zapamatování

- homofonní vícehlas
- polyfonní vícehlas
- lidový dvojhlas
- kánon
- quodlibet

Otázky a úkoly k zamyšlení

- Jaký je význam vícehlasého zpěvu pro rozvoj dětských hudebních schopností?
- Jaké jsou rozdíly v metodách práce s vícehlasou písní v hodinách hudební výchovy na 1. stupni základní školy a ve výběrovém dětském pěveckém sboru?

Kontrolní úkoly

- Ze současných učebnic hudební výchovy pro 1.–5. ročník ZŠ vyberte píseň v dvojhlasé úpravě (lidový dvojhlas) a kánon. Ke každé zpracujte metodický postup jejich nácvičku.

Doporučená literatura

FEDOR, V. – PÁTOVÁ, J. *Sborový zpěv a řízení sboru*. Praha, 1969.

HAMAN, J. – SKOPAL, J. *Dětský pěvecký sbor na 1. stupni ZŠ*. Hradec Králové, 1990.

KOLÁŘ, J. – ROB, J. – ŠTÝBROVÁ, I.: *Sborový zpěv a řízení sboru I*. Praha, 1983.

LÝSEK, F.: *Dětský sborový zpěv*. Praha, 1958.

STAŠEK, Č. *ABC začínajícího sbormistra*. Praha, 1981.

UHEREK, M. *Zpíváme ve sboru*. Praha, 1985.

VIŠŇOVSKÁ, E. *Rozvíjanie dvojhlasu a viachlasu na ZDŠ*. Bratislava, 1967.
další viz Doporučená studijní literatura

5 Rytmus

Po nastudování této kapitoly budete schopni systematicky rozvíjet rytmické schopnosti dětí od elementárních forem přes využití rytmických prvků pro doprovody písní až po rytmický vícehlas a kánon. Součástí kapitoly je i nácvik rytmických hodnot prostřednictvím rytmických slabik, který umožňuje tuto problematiku snadno zvládnout i žákům „neinstrumentalistům“. Praktická cvičení Vás budou inspirovat k jejich obměnám.

Průvodce studiem

Smysl pro rytmus je možné u dětí rozvíjet jako první z hudebních schopností, což ve svém díle zdůrazňovali mnozí významní hudební pedagogové minulého století. Zejména **Carl Orff** na rozvoji rytmických schopností postavil základ svých moderních hudebně didaktických metod a bohatosti rytmů využíval i ve svém díle kompozičním. Jestliže již v nejtělejší věku je dítě schopno velmi intenzivně reagovat na rytmické podněty, věrně je imitovat, kreativním způsobem přetvářet a vyjadřovat pohybem, pak je více než logické hned v počátcích (v MŠ a v nižších ročnících ZŠ) rytmické cítění podněcovat a ve spojení s pohybem upevňovat.

5.1 Základní prvky rytmických činností

- **Rytmus:** uspořádání krátkých a dlouhých tónů a pomlček v časové posloupnosti
- **Metrum:** (pulzace, doby) pravidelné střídání přízvučných a nepřízvučných dob
- **Takt:** časový úsek skladby, v němž jsou pravidelně zastoupeny doby přízvučné a nepřízvučné
- **Tempo:** vyjadřuje základní časové impulzy, jimiž je skladba realizována

Prostředky k vyjádření rytmu

- **Deklamace:** realizace textu (říkadla, básničky) se zvýrazněným rytmem
- **Hra na tělo:** využívání zvuků, které můžeme vydávat pomocí vlastního těla (*tleskání, pleskání, dupání, luskání*)
- **Hra na dětské hudební nástroje:** realizace rytmu prostřednictvím Orffova instrumentáře a jím inspirovaných rytmických hudebních nástrojů (viz šestá kapitola)
- **Pohyb:** od imitace jednoduchých rytmicko pohybových prvků, taktování, jednoduchých tanečních her a choreografií, až po rytmicko pohybové improvizace na hudbu

5.2 Rozvíjení rytmického cítění

V následujících činnostech má nezastupitelnou vstupní roli **Hra na ozvěnu**. Lze jí využít v mnoha různých cvičeních v nepřeborném množství podob od nejjednodušších po složitější. Vždy však jde o imitaci rytmu (dále textu, pohybu, melodie...) předvedeného učitelem či žákem. Imitace se tak stává nezbytným základem a odrazovým můstkem v rozvoji všech hudebních schopností.

5.2.1 Rytmizace slov a textu

- Slova a sousloví nejprve deklamujeme **hrou na ozvěnu** (učitel – žáci). Délkou slabiky zvýrazněný rytmus textu (obdoba pomocných slov *Morseovy abecedy*) žáci opakuji ve stejném tempu a při neustále zaznívajícím metru.

Bí - lá   zi - ma,   svě - tel - ná   kří - žo - vat - ka,   sta - rý   dům,

noc   a   den,   skří - tek   ne - po - se - da,   bed - la   jed - lá.

Zvo - ny   zvo - ní,   ho - di - ny   ti - ka - jí,   mou - chy   bzu - čí,

trak - tor   vr - čí,   vůz   skří - pe,   ti - cho   ml - čí.

- Počáteční deklamaci žáci dále provází současným vytleskáváním rytmu (text si řeknou potichu).
- V závěrečné fázi učitel deklamuje text a žáci daný rytmus realizují pouze hrou na tělo nebo na dětské hudební nástroje.
- Rytmické celky nastupují bezprostředně za sebou ve stálém metru a tempu. Nepodaří-li se rytmus bezchybně zopakovat, procvičíme jej vícekrát bez přerušení.
- Stejným způsobem děti deklamují dětská říkadla, rozpočítadla, lidová rčení a kratší texty.

*Melu, melu kávu
pro dědka a bábu...*

- Prostřednictvím grafických značek (*tečka – čárka*) zapisujeme rytmus textu.

. . . - - .   . - . . . . - - . . .
zelená lípa   šťastné a veselé Vánoce

- Vyhledáváme a přiřazujeme vhodná slova k danému rytmu či jeho grafickému záznamu.

. - . = sluchátko, Ondrášek, kuřátko, nosítka, rybáři...

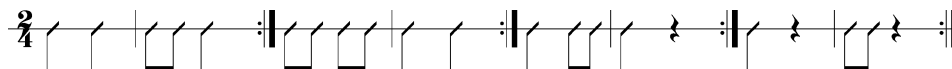
- Vymezíme-li výběr slov v daném rytmu určitým tematickým okruhem, vzniká obdoba hry „*Město, jméno...*“ – staršími dětmi stejně tak oblíbená:

	....	...-	-. .	-
Jméno	Veronika	Tadeáš	Klára	Vít
Město	Boskovice	Karviná	Náchod	Zlín
Jídlo	palačinky	uzenáč	štrůdl	sýr
Zvíře	chobotnice	pavián	kráva	býk
atd.				

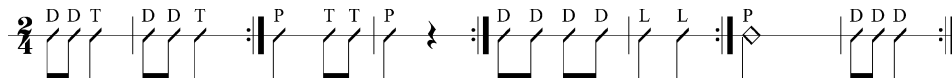
5.2.2 Imitace rytmu hrou na tělo

K imitaci rytmických celků využíváme zvuků, které můžeme vydávat pomocí vlastního těla – *tleskání, pleskání, dupání, luskání* – vlastní fantazii se meze nekladou (*jemné tlučení pěstí či dlaní do hrudníku, pleskání na tváře, tření dlaněmi o sebe...*). Začínáme vytleskáváním jednoduchých rytmů (učitel – žáci), které bez přerušení řadíme za sebe ve stejné délce, metru a tempu. Nepodaří-li se všem žákům rytmus bezchybně imitovat, zopakujeme celé vícekrát až do úplného zvládnutí.

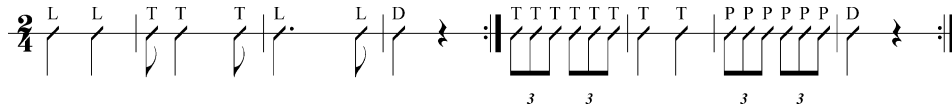

Vždy je třeba vycházet z aktuálních možností dětí a volit rytmy přiměřené jejich schopnostem (koordinace pohybů se bude s přibývajícím věkem dětí zlepšovat). Každý nový prvek důkladně procvičíme a necháme zažít, teprve potom přistoupíme k dalšímu. Postupně tedy využíváme nové zvukové možnosti a jejich vzájemné kombinace.

(T – tlesk, P – plesk, D – dup, L – lusk)

Stejně tak prodlužujeme i počet taktů (2 – 4 takty), obměňujeme takty (sudé a liché) a zvyšujeme obtížnost.

V rámci jednoho cvičení nikdy nestřídáme druhy taktů ani jejich počet. Poslední takt zakončíme delší rytmickou délkou nebo pomlčkou, aby mohly děti plynule navázat na učitele. Provádí-li žáci cvičení se zavřenýma očima, rozvíjíme navíc i jejich sluchové představy v rozlišování různých kvalit zvuků. Ze stejného důvodu je vhodné cvičení obohatit i o dynamiku.

Vhodnou variantou je i rytmicko pohybová imitace – děti rytmicky přesně opakují jednoduché rytmické pohyby předváděné učitelem (podřepy, úkroky, kývání hlavou, mávání pažemi, mrkání...), či spojení rytmicko pohybové imitace s hrou na tělo. Tato cvičení lze úspěšně provádět i při poslechu vhodné hudby.

5.2.3 Rytmus písniček a říkadel

Definicí, která je na začátku kapitoly, děti zatěžovat nemusíme. Ti nejmladší místo dlouhého vysvětlování, co je to rytmus, ocení a nejnázorněji přijmou názornou ukázkou učitele. Zpočátku můžeme dětem také říci, že rytmus vytleskáváme, když tleskneme na každou slabiku (u dětských písni a říkadel to platí téměř na sto procent). Rytmus písničky a říkadla, který nám může posloužit jako nejjednodušší doprovod, tedy naučíme děti poznávat a hrou na tělo a hudební nástroje realizovat. Procvičujeme v pořadí:

1. zpěv nebo deklamace
2. zpěv nebo deklamace + rytmus (hrou na tělo a na hudební nástroje)
3. samotný rytmus (hrou na tělo a na hudební nástroje)

Cvičení

Poznávání písničky podle rytmu – nejprve vytleská rytmus známé písničky učitel a žáci poznávají, později vytleskává žák – ostatní žáci poznávají a společně zpívají (kdo správně určí, pokračuje ve vytleskávání další písničky)

5.2.4 Metrum

Metrum (pulzace, doby) nezná pomlky, plyne neustále dál jako tikot hodinek či tlukot srdce. Děti naučíme poznávat a respektovat pravidelné opakování daného časového intervalu nejprve v sudém a poté i v lichém taktu:

Cvičení

- pochodováním při zpěvu či poslechu písničky (2/4 takt)
- deklamováním dětských rozpočítadel – jasné a pevné metrum je jejich podstatou
- vytleskáváním metra při poslechu a zpěvu písničky (*hra na metronom*). Dbáme na to, aby pravidelnost metra nebyla porušena ani při pomlkách a dlouhých notách (postupné tleskání v kruhu, posílání předmětů...)
- nácvikem taktovacích schémat základních taktů (2/4, 3/4, 4/4) a taktováním při zpěvu a poslechu hudby

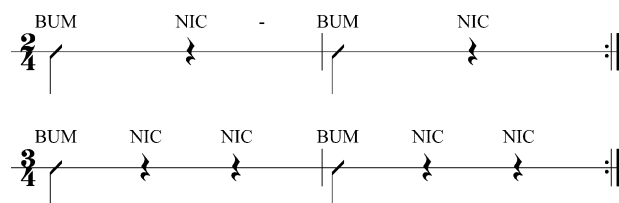
5.2.5 Takty

Nácvik taktů (přesněji realizaci přízvukných dob v taktu) provádíme po zvládnutí metra, tentokrát však zdůrazníme pouze první – přízvukné – doby. Začínáme opět ve 2/4 taktu.

Cvičení

- pochodování s tlesknutím na první dobu (na levou nohu)
- taktování s dupnutím na první dobu
- vytleskávání první přízvukné doby při poslechu a zpěvu písničky. Zdůrazníme pouze první dobu, nepřízvukné doby při tleskání vyjádříme promávnutím ruky do prázdna.
- pomocné textové ostinato využijeme zejména při instrumentálních doprovodech písničky. Vycházíme z metra, přičemž přízvukné doby (BUM) zazní, nepřízvukné doby (NIC) pouze vyslovíme a promávneme rukou do prázdna.

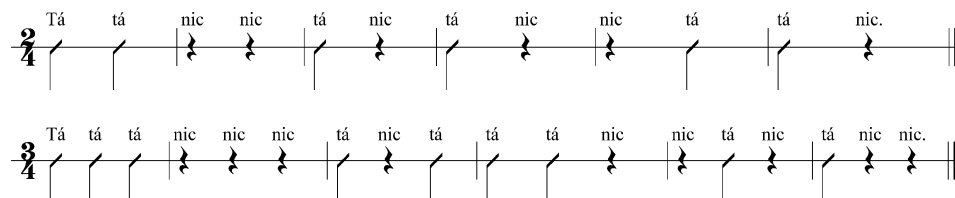
5.2.6 Rytmické slabiky

Rytmické slabiky jsou všem žákům vhodnou pomůckou pro poznávání a čtení rytmických hodnot not. Pro mnohé abstraktní délce not dávají konkrétní podobu krátkých, dlouhých a několikačetných slabik. Čistý rytmus podle notového zápisu se tak mohou velmi snadno naučit i děti, které nehrají na žádný hudební nástroj. Při jejich procvičování si můžeme pomoci fonogestikou (vítaná forma nácviku).

NOTA - POMLKA	SLABIKA	FONOGESTIKA
Čtvrt'ová	tá	jeden zdvižený prst
Čtvrt'ová pomlka	nic	mávnutí rukou naprázdno
Dvě osminové	ty-ty	dva zdvižené prsty
Půlová	tá-á	zařatá pěst
Triola	tri-o-la	tři zdvižené prsty
Celá	tá-á-á-á	dvě zařaté pěsti
Čtyři šestnáctinové	ty-ky-ty-ky	čtyři zdvižené prsty
Osminová pomlka	sa	

Tečku u noty čtvrt'ové a šestnáctinové vyjádříme přidáním „-j“ ke slabice (tá-j, ty-j).

V procvičování rytmických slabik začínáme s kombinací not čtvrt'ových (tá) a čtvrt'ových pomlky (nic) ve 2/4 a 3/4 taktu.

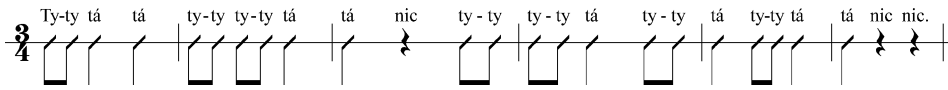
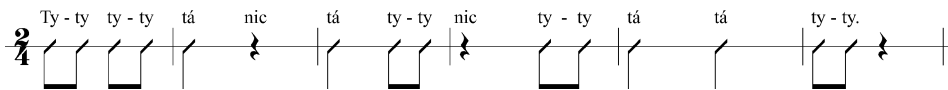

Po dokonalém zvládnutí prvních dvou hodnot ve všech kombinacích děti naučíme poznávat, číst a k již známým notám přiřazovat postupně vždy jednu další (podle pořadí výše naznačeného).

ty - ty

Užitečnými pomůckami, které šetří čas strávený zapisováním rytmů na tabuli a do sešitu, jsou **rytmické kostky**, **rytmické kostičky** a **rytmická tabule**. Také nácvik a procvičování rytmických slabik prostřednictvím **fonogestiky** je časově i materiálně úspornou a hlavně účinnou a dětmi oblíbenou metodou nácviku. Jednotlivé pohyby ruky či tvar dlaně (viz tabulka výše) odpovídají určitým rytmickým hodnotám. Učitel pak při zvýrazněném metru předvádí jasnými a čitelnými gesty rytmus, který žáci vyjadřují rytmickými slabikami.

Současně se „čtením rytmů“ se věnujeme i jejich sluchové analýze. Učitel vytleská či zahraje rytmus, který si žáci nejprve převádí na rytmické slabiky a dále vyjádří v notách na **rytmických kostičkách** (menší varianta rytmických kostek) nebo písemně zaznamenají v notách.

5.2.7 Rytmický vícehlas

Rytmického vícehlasu můžeme využít jednak jako samostatného cvičení na rozvoj polyrytmického cítění, jednak jako doprovodu deklamovaného textu říkadla či jako rytmického základu pro instrumentální doprovody písní. Stane se nám i důležitou a nezbytnou přípravou pro nácvič vícehlasého zpěvu. Děti se tu naučí základnímu principu vícehlasu – interpretaci vlastního hlasu (partu) při současném naslouchání a respektování hlasů dalších.

Jednotlivé hlasy tvoříme ze stejně dlouhých rytmických ostinát v daném taktu. Nacvičíme je s každou skupinou zvlášť a skládáme postupně ve dvoj- a vícehlas. Počet hlasů musí odpovídat úrovni žáků.

Lidové říkadlo

Rytmický vícehlas realizovaný prostřednictvím rytmičkých slabik (dětem je v zápise neuvádíme)

1. skupina
2/4 Tá tá ty - ty tá ty - ty ty - ty tá nic. :

2. skupina
2/4 Tá nic ty - ty nic tá tá tá nic. :

3. skupina
2/4 Ty - ty ty - ty tá tá ty - ty ty - ty tá nic. :

4. skupina
2/4 Táá tá ty - ty táá tá nic. :

Interpretaci rytmičkého vícehlasu obohacujeme výrazovými prvky – dynamikou, tempovými změnami, odlišením jednotlivých partů výškou hlasu (vysoké jako pikola, ptáčky - hluboké jako basa, medvěd) a výrazem (smutně, vesele, bojácně, odhodlaně...).

5.2.8 Rytmičkový kánon

Rytmičkový kánon je polyrytmický útvar, který vytvoříme postupnou deklamací textu (realizací rytmu prostřednictvím rytmičkých slabik) dvěma a více skupinami. Jakmile si žáci osvojí rytmus procvičovaného textu, nastupují jednotlivé skupiny (nejprve dvě, později i více) po sobě podle učitelova gesta. Časový odstup volíme podle rytmičkého charakteru textu – jeden, dva a více taktů. Dále může být deklamace nahrazena hrou na tělo a na dětské hudební nástroje (text nebo rytmičké slabiky si děti říkají „potichu“).

1. skupina
2/4 Tlu - ču, tlu - ču mák, a - le ne - vím jak. :

2. skupina
2/4 Tlu - ču, tlu - ču mák, a - le ne - vím jak. :

Stejně jako u rytmičkého vícehlasu obohatíme přednes o výrazové prvky (dynamiku, frázování, různou výšku a barvu hlasu...)

1. skupina
Šel dě - de - ček, na ko - pe - ček, mu - zi - ka mu hrá - la, no - hy se mu

2. skupina
Šel dě - de - ček, na ko - pe - ček, mu - zi - ka mu

tře - po - ta - ly, ba - bič - ka se smá - la.

hrá - la, no - hy se mu tře - po - ta - ly, ba - bič - ka se smá - la.

Obtížnější a delší rytmy bez textové opory zařazujeme až tehdy, jsou-li žáci schopni reprodukovat rytmus podle notového zápisu prostřednictvím rytmických slabik (dětem je v zápise neuvádíme).

1
2/4

2
2/4

3
2/4

4
2/4

3 3 3 3

Postup nácviku:

- nacvičíme celé (16 taktů) jako jednohlas na rytmické slabiky
- podle vlastní představy obohatíme dynamikou
- postupným navyšováním hlasů nacvičíme jako dvojhlasý až čtyřhlasý kánon
- nástupy určujeme jasným gestem po čtyřech taktech
- ukončíme buď společným závěrem nebo necháme hlasy postupně doznít
- rytmické slabiky podpoříme hrou na tělo a na dětské hudební nástroje

Shrnutí

Smysl pro rytmus lze rozvíjet již u nejmenších dětí. Na 1. stupni základní školy vycházíme z rytmu řeči, drobných slovesných útvarů (dětská říkadla, rozpočítadla, krátké básně) a dětských písní. Významnou roli tu hraje tzv. **hra na ozvěnu**. Postupně se snažíme obsáhnout základní rytmické prvky – **rytmus** v užším slova smyslu, **metrum**, **takty** a **ostinátní rytmy**, které využíváme i v rytmických doprovodech písní či říkadel, v rytmickém vícehlasu, kánonu i v elementární improvizaci. Jako prostředek k vyjádření rytmu nám slouží **deklamace**, **hra na tělo**, **rytmická hra na hudební nástroje** a **pohyb**. Zna-

lost rytmických délek not dětem umožní realizovat obtížnější, ale zato atraktivnější rytmické útvary a doprovody. Nacvičujeme ji pomocí **rytmických slabik a fonogestiky**.

Pojmy k zapamatování

- rytmus
- metrum
- takt
- tempo
- deklamace
- hra na tělo
- fonogestika
- hra na ozvěnu
- rytmické slabiky

Otázky a úkoly k zamyšlení

- Jaké motivační prvky z oblasti nonartificiální hudby (etnická hudba, world music, pop music...) lze v hodinách HV využít k rozvíjení rytmických schopností dětí?
- Jakou roli hraje pohybové vyjádření rytmu při jeho nácvičce?
- Jaké možnosti nabízí rytmická výchova v oblasti elementární improvizace?

Kontrolní úkoly

- Vytvořte metodický postup práce s vybraným dětským říkadlem (rytmizace říkadla, rytmický doprovod hrou na tělo a dětské hudební nástroje, vícehlas, kánon, pohybové vyjádření).

Doporučená literatura

BARTOŠ, F. *Naše děti*. Praha, 1949.
 ERBEN, K.J. *Prostonárodní české písně a říkadla I*. Praha, 1984.
 EBEN, P. – HURNÍK, I. *Česká Orffova škola (1. díl)*. Praha, 1968.
 JURKOVIČ, P. *Co slabika, to muzika*. Praha, 2001.
 KOUBKOVÁ, J. *Zutí provádím s chutí*. Praha, 1999.
 VOLF, F. – PLICKA, F. *Z mého domova*. Praha, 1951.
 další viz Doporučená studijní literatura

6 Instrumentální doprovody

Po prostudování této kapitoly byste měli být schopni:

- vysvětlit význam instrumentálních doprovodů v hodinách hudební výchovy
- využívat možností dětských hudebních nástrojů
- vytvářet rytmické doprovody písní
- metodicky správně vést žáky při realizaci rytmických a melodických doprovodů
- využívat pentatoniku při elementární improvizaci doprovodů

Průvodce studiem

S instrumentálními doprovody se ve výuce HV setkáváme ve třech podobách:

- **Učitel instrumentalista** – dokáže atraktivním způsobem doprovodit vokální činnosti žáků. Ti vždy ocení tuto dovednost, zvláště když pak učitel ovládá hru na více nástrojů (*klavír, flétna, kytara...*). Svých dovedností využije i při interpretaci poslechových skladeb, nácviku písní, intonace, rytmu apod.
- **Žák instrumentalista** – který se učí hře na hudební nástroj, může zapojením do hudebních činností – zejména doprovodu písní – značně oživit průběh výuky. Bohatší aranžmá žáci vítají s nadšením a výkony spolužáků je mohou motivovat k vlastním hudebním aktivitám.
- **Hra na dětské hudební nástroje** – myšlenka dát všem dětem do rukou hudební nástroje vhodné pro souborovou hru, snadno ovladatelné a schopné i při minimální zručnosti vydávat kvalitní zvuk, vedla německého hudebního skladatele a pedagoga **Carla Orffa (1895–1982)** k vytvoření tzv. **Orffova instrumentáře**. Tyto nástroje dnes běžně dostupné můžeme nacházet i na našich školách, kam byly v 70. a 80. letech minulého století v dostatečné míře dodávány, a je jen s podivem, že často odpočívají v zaprášených kufrech, ačkoliv již při prvním využití učitel zjistí, jakým účinným aktivizačním prostředkem se v dětských rukou stávají. Mnozí žáci, kteří nejsou dobrými zpěváky, mohou kladný vztah k hudební výchově a k hudbě vůbec získat právě prostřednictvím hry na dětské hudební nástroje.

Systém instrumentálních činností a doprovodů C. Orff propracoval a jako inspiraci otevřenou jeho následným aktualizacím nabídl ve svém díle **Schulwerk**. Prostřednictvím jednoduchých instrumentací děti prožívají radost ze společného muzicírování, pronikají současně do tajemství hudebních struktur a zákonitostí, tónovým materiálem vycházejícím z pentatoniky a starých modálních tónin získávají prostor ke kreativnímu přístupu k hudbě. Pro české prostředí německý Schulwerk adaptovali **Petr Eben** a **Ilja Hurník** pod názvem **Česká Orffova škola**.

6.1 Orffův instrumentář

6.1.1 Rytmické nástroje

- Hůlky (ozvučná dřívka)
- Dřevěný blok – rourový a deskový
- Drhlo
- Bubínek – malý a velký
- Tamburína (i v kombinaci s bubínkem)
- Činely – ruční, na stojanu a prstové činelky
- Rumba koule
- Triangl
- Rolničky
- Zvonek

6.1.2 Melodické nástroje

- **Zvonkohra:** diatonická – sopránová a altová – chromatická
- **Metalofon:** sopránový, altový, basový
- **Xylofon:** sopránový, altový, basový

Diatonické nástroje jsou sestavovány z odnímatelných kamenů (*zvonkohra + metalofon – kovové, xylofon – dřevěné*). Využít toho mohou méně zdatní hráči a „začátečníci“ – tedy všichni žáci, když si na nástroji ponechají pouze ty kameny, které budou k doprovodu využívat. Výměnou kamenů **f-fis, h-b** se rozšiřují možnosti nástroje o doprovody v tóninách G dur a F dur. (Obdobným způsobem můžeme využívat i zatím poněkud netradiční dětský nástroj *boomwhackers*, který se v posledních letech začíná v Evropě zabydlovat.)

Přestože literatura uvádí jakých paliček je na jednotlivé nástroje nutno používat (*zvonkohra – dřevěné, metalofon – plstěné i gumové, xylofon – plstěné*), pro učitele není vždy rozhodující pouze kvalita zvuku, nýbrž i jeho síla. Je tedy výhradně na něm, jakou zvukovou představu o nástroji má a jakých paliček pro souborovou hru užije.

Totéž může platit i pro využívání neobvyklých zvukových možností rytmických nástrojů, kdy děti nejprve naučíme tyto *správně* ovládat, a po té je vedeme k objevování jejich dalších možností hry. Místo označení *správně* a *špatně* tedy raději budeme volit termín *JINAK*.

- **Sopránová zobcová flétna** – je vhodný nástroj pro elementární nástrojovou hru dětí již v nejnižších ročnících základní školy. V začátcích nevyžaduje individuální výuku a proto je možné se s ní seznamovat i v hodinách hudební výchovy. Význam tohoto nástroje pro zdravý rozvoj dechu je dnes již obecně znám a rozšířen. Metodickými postupy nácviku se zabývají všechny dostupné školy hry na sopránovou flétnu.

DANIEL, L. – ŽÁČEK, J.: *Kouzelná píšťalka*. DANIEL, L.: *Naše píšťalka*. DANIEL, L.: *Škola hry na sopránovou zobcovou flétnu I.–III.* DANIEL, L.: *Základy techniky pro sopránovou zobcovou flétnu I.–II.* DUŠEK, M.: *Základ hry na*

zobcové flétny. FENIČANOVÁ: Danielčina píšťalka. HLAVATÁ: Hrátky s flétnou. KLEMET, M.: Základy hry na sopránovou flétnu. KVAPIL, J. – KVAPILOVÁ, E.: Flautoškola. PRCHAL, J.: Cvičení pro sopránovou flétnu. STOJAN, J.: Škola hry na sopránovou zobcovou flétnu I.–II. SUCHÝ, M.: Škola hry na zobcovou flétnu. ŽILKA, V.: Veselé pískání – zdravé dýchání.

6.1.3 Rytmicko melodické nástroje

Nejvhodnějším a nejsnáze ovladatelným nástrojem této skupiny jsou **dětské tympány**. Pomocí upínacích šroubů je ladíme do tóniky a dominanty doprovázené písně. Stejným (omezeným) způsobem můžeme využít i klasické hudební nástroje – **kytaru** (hra na prázdných strunách), **klavír** (označené klávesy), **zobcovou flétnu**...

6.2 Keyboard a další hudební nástroje

Nové možnosti v instrumentální hře nabízí využití **keyboardu**. V rukou učitele i žáků se stává atraktivním hudebním nástrojem s bohatými zvukovými možnostmi, stejně jako s bohatou nabídkou databáze rytmicko harmonických doprovodů a s možností vytvářet a zaznamenávat vlastní doprovody a kompozice. Úspěšně jej můžeme využívat i jako náhradu za melodické nástroje Orffova instrumentáře, jejichž pořizovací cena je dosti vysoká. Pro dnešní děti je keyboard doslova výzvou k objevování a poznávání. Metodikám nácviku se věnují školy hry na keyboard.

BEILOVÁ, V.: *Kouzelné klávesy*. BENTHEIM, A.: *Nová škola hry na keyboard I.–III.* BEZDĚK, J.: *Česká škola hry na keyboard I.–III.* DŘEVÍKOVSKÝ, F.: *Každý se může stát kouzelníkem I.–IV.* MALÝ, P.: *Škola hry na klavír a keyboard I.–II.* NĚMEC, L.: *Škola hry na keyboard 0–III.* SPÁČIL, E.: *Hrajeme s Yamahou I.–III.* STOJAN, J.: *Škola hry na klavír a keyboard bez basového klíče I.–II.* ŠTĚPÁN, S.: *Na klávesy bez not pro malé i velké.* ULLMANN, J.: *Škola hry na keyboard.* VONDRÁČEK, J. a kol.: *Škola hry na klávesové nástroje.*

Řadu hudebních nástrojů si šikovní žáci s pomocí učitele mohou vyrobit sami doma nebo společně ve školní dílně. K vlastnoručně vyrobeným nástrojům (*ozvučná dřívka z klaciků, vyřezané drhlo, bubínky...*) navíc žáci získávají zvláště vřelý vztah.

Orffův instrumentář může sloužit také jako inspirace k vytvoření vlastních jednoduchých hudebních nástrojů (*plechovka s hrachem, štěrchátka z mušlí, šnečích ulit či kovových uzávěrů lahví, kazoo, foukačka z pampelišek, píšťalka z vrbového proutí, skořápky kokosových ořechů...*) či k využití zvukových kvalit předmětů běžné denní potřeby (*foukání do lahve, hra na hřeb, „muchlání“ igelitového sáčku, hra na rozdílně vodou naplněné sklenice, plastové lahve, kuchyňské potřeby – hrnce, pokličky, vařečky, lžíce, ...*).

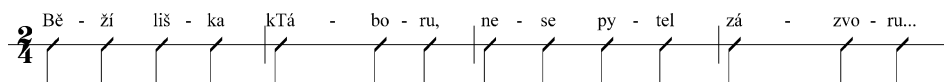
6.3 Rytmické doprovody

(řadu informací naleznete v kapitole páté)

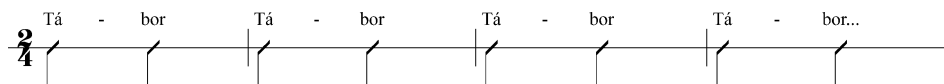
K doprovodům písní na rytmičné hudební nástroje může učitel využít nabídky instrumentací zkušených autorů v učebnicích a odborných publikacích (P. Eben, P. Jurkovič...) nebo si vytvořit vlastní instrumentaci sám, popřípadě ve spolupráci s žáky. Zásadou nám přitom zůstává, že v začátcích musí žáci jednoduché party lehce zvládnout i bez znalosti not a čtení složitých partitur. Jedině tak se může dostavit radost ze společného muzicírování a činnost tak plní svůj smysl. Po osvojení základních dovedností – rytmus, metrum, přízvukné doby, ostináta – postupně zvyšujeme obtížnost (příliš snadné a naopak velmi obtížné zadání působí demotivačně) a dáváme žákům prostor k vlastní kreativě.

Nejjednodušší rytmičný doprovod vznikne využitím rytmičných prvků samotné písně: Takto nacvičený doprovod lze dále aplikovat na jakoukoliv píseň v daném metru.

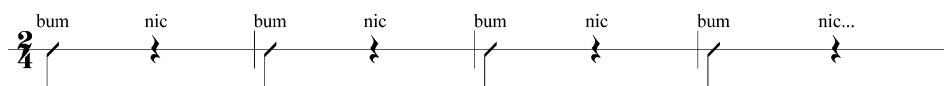
- **Rytmus** – doprovod rytmem písně (říkadla) jako jediný skýtá možnost při hře současně zpívat či deklamovat text.

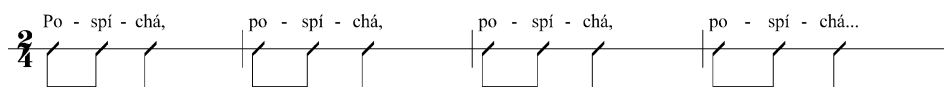
- **Metrum** – pravidelná pulzace. Děti často vynechávají doby s pomlčkou. Pomocí si můžeme rytmizovaným slovem v daném rytmu, které si hráč bude během písně opakovat, či spojením s pohybem (chůze, pochodování).

- **Takty** – přesněji první – přízvukná doba – taktu. Aby představa nepřizvukných „*nehraných dob*“ byla jasná a přesná, označujeme tyto stejně jako čtvrt'ovou pomlku slovem „**nic**“ a promávnutím ruky naprázdno. Hráč si v duchu „*vysloví*“ všechny doby a nemá tak tendenci zrychlovat či zpomalovat.

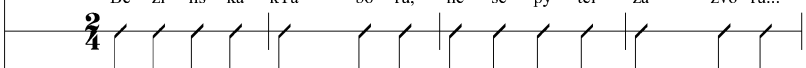
- **Ostináto** – v tomto případě krátká rytmičná nebo rytmičko melodičná figura, která se opakuje v průběhu celé písně. Začínáme ostinátý jednotaktovými, nejvhodnější jsou úryvky z písně podepřené textem. Po seznámení s rytmičnými hodnotami not nám potřeba textové opory odpadá.

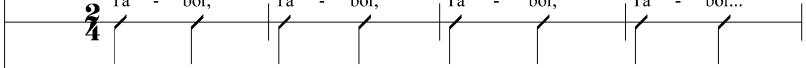

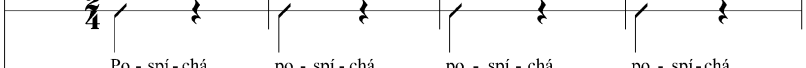
Doprovodné figury nejprve procvičujeme po jednotlivých hlasech a poté postupně skládáme dohromady v pořadí – **metrum – takt – ostináto – rytmus + zpěv**. Hráči se tak učí naslouchat ostatním hlasům a učitel má možnost vždy nový hlas uvést a korigovat. I u dobře nacvičeného doprovodu si nejprve ověříme, že jednotlivé hlasy znějí správně.

Běží liška k Táboru česká lidová

Zpěv

Rytmus

Metrum

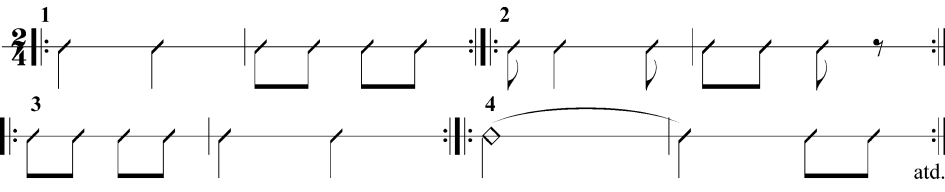
Takt

Ostináto

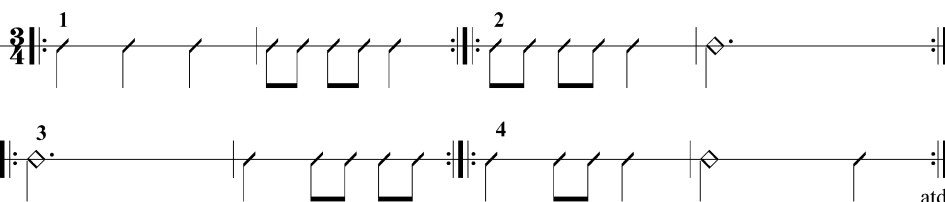
atd.

Tento způsob doprovodu si žáci brzy a lehce osvojí a budou schopni stejným způsobem využít u jakékoliv písně v daném metru. Není přitom vždy nutné zůstat u čtyř doprovodných hlasů. Podle charakteru písně si můžeme vystačit i s méně hlasy nebo naopak rozšířit počet ostinát o další nápady.

atd.

atd.

Výběr doprovodných nástrojů by měl vždy vycházet z charakteru písně (po jiných hudebních nástrojích sáhneme při doprovodu ukolébavky, jiné zvolíme k říznému pochodu) i z jednotlivých partů – krátce znějící nástroje jsou vhodnější pro vyšší rytmické frekvence (hůlky, blok), naopak nástroje znějící déle užíváme střídmeji v prodlevách či na koncích jednotlivých částí (triangl). Občas si vyzkoušejme i variantu opačnou, která bude znít zábavně, a dětem velice rychle umožní pochopit kritéria výběru vhodného nástroje. Ve vyšších ročnících nabízejme dětem stále větší prostor k práci ve skupinách a k individuálnímu vyjádření.

6.4 Melodické doprovody

Instrumentace pro melodické nástroje předpokládá ze strany učitele základní znalosti nauky o harmonii. Výjimku tvoří písně pentatonické či přesněji písně s možným pentatonickým doprovodem.

6.4.1 Pentatonické doprovody

Pentatonické doprovody jsou založeny na pětitónové stupnici. Není sice vzhledem k našemu geograficky tradičnímu dur – mollovému cítění a latentní harmonii domácích písní optimální, nabízí však možnost velmi snadného a efektního doprovodu. Můžeme jej užít u všech durových písní, které neobsahují citlivé tóny (4. a 7. stupeň). U nástrojů, jejichž konstrukce to umožňuje, citlivé tóny vyjme, u ostatních označíme. Ačkoliv platí, že můžeme hrát kdykoliv kterýkoliv z pěti tónů a vždy „doprovod ladí“ (*obdobou je hra na černých klávesách klavíru*), je vhodné si stanovit alespoň kritéria pro rytmus a zásadu prvního a posledního tónu – tím je 1. stupeň. Melodický doprovod můžeme obohatit i o rytmické nástroje podle výše uvedených pravidel.

Těžký život P. Jurkovič / J. V. Svoboda

Zná - te pře - ce jež - ky, jež - ci cho - dí pěš - ky.

Zvonkohra (rytmus) aleat.

Metalofo (metrum) aleat.

Xylofon (takty) aleat.

A - si do - ma za - po - mně - li svo - je ko - lo - běž - ky.

2. *Jó, na všechny ježky přišel život těžký.
Ani skákat neumějí, jako skáčou blešky.*

Další písničky vhodné pro pentatonický doprovod: *To je zlaté posvícení, Halí, belí, Když jsem husy pásala, Pekař peče housky, Hody, hody, Běží liška k Táboru, Foukej, foukej, větríčku, Dědečku, dědečku, koleda...*

Pentatonické rondo

Není doprovodem, nýbrž vždy unikátní neopakovatelnou instrumentální skladbou. I naprostým hudebním laikům dává možnost podílet se na společné improvizaci, jejímž výsledkem je zajímavá a libozvučná souhra. Díky ní získávají žáci jasnou představu o formě ronda.

Jako formotvorného základu použijeme rytmu říkadla (*např. Foukej, foukej, větříčku*), který se naučíme společně vytleskávat. Ke hře pak využíváme melodické nástroje tak, že přesný rytmus (zpočátku podepřený tichou deklamací říkadla) hrajeme na libovolných tónech (aleatorika) pentatonické řady (bez 4. a 7. stupně). Hrajeme všichni společně a vůbec nevádí, že zaznívají různé tóny, neboť *společně znějí čistě*. Domluvíme se však na společném prvním a posledním tónu, kterým bude 1. stupeň. Pro udržení stejného tempa všech nástrojů použijeme dětskými tympány zvýrazněného metra. Tato společně zahraná část bude refrémem budoucího ronda (část **A**).

Kuplety (části **B, C, D...**) vytvoří sólové party jednoho nebo dvou hráčů vzniklé podle stejných pravidel jako refrén. Celá skladba je pak tvořena pravidelným střídáním **tutti (všichni) – sólo**:

A – B – A – C – A – D – A...

Po zažití formy se mohou šikovní žáci pokusit o rytmické variace v rámci svých kupletů a o další obohacení rytmickými nástroji.

6.4.2 Tónické doprovody

Předpokladem realizace tónických doprovodů je možnost doprovázet píseň pouze jediným – tónickým – kvintakordem. Takových písní mnoho nenajdeme. Pomoci si proto můžeme improvizovanou melodizací říkadla v tónovém prostoru 5. a 3. stupně, popřípadě všech stupňů tónického kvintakordu.

Šel za - jí - ček bráz - dou, měl kap - sič - ku práz - dnou,
po - tka - la ho Ká - ča, da - la mu ko - lá - ča.

Šel za - jí - ček bráz - dou, měl kap - sič - ku práz - dnou, po - tka - la ho Ká - ča, da - la mu ko - lá - ča.

- a) Žáci hrají každý na jednom akordickém tónu tónického kvintakordu (C dur: c1 – e1 – g1 – c2 – e2 – g2 – c3) rytmus, metrum, přízvučnou či nepřízvučnou dobu v taktu, ostináta. Jednotlivé kameny melodických nástrojů Orffova instrumentáře můžeme vyjmout z korpusu a dát dětem do ruky nebo využijeme samostatných kamenů s vlastním rezonančním korpusem. Stejným způsobem je možné hrát na označené tóny klavíru a keyboardu.

Má maměnka cosi má česká lidová

Má ma - měn - ka co - si má, co - si má,
 A by - ly to o - ře - chy, o - ře - chy,

aleat.

Zvonkohra
(c2, e2, g2)

aleat.

Xylofon
(c1, e1, g1)

aleat.

Metalofon
(c1, e1, g1)

scho - va - la to do se - na, do se - na.
 by - lo jich tam dva mě - chy, dva mě - chy.

Part metalofonu mohou úspěšně nahradit dětské tympány laděné v „C“.

- b) Žáci hrají libovolně (aleatoricky) v daném metru či pouze na první – přízvučnou – dobu v taktu tóny tónického kvintakordu. Tyto tóny na melodickém nástroji ponecháme nebo označíme.

Zpěv

En ten - ty - ky, dva špa - lí - ky, čert vy - le - těl z.e - lek - tri - ky... atd.

Zvonkohra
(c2, e2, g2, c3)

aleat.

Xylofon
(c1, e1, g1, c2)

aleat.

- c) Žáci hrají zadaná (později samostatně vytvořená) rytmicko melodická ostináta na tónech tónického kvintakordu.

Jede ježek z kopečka česká lidová

Zpěv

Je - de je - žek z ko - peč - ka, vr - za - jí mu

Zvonkohra

Xylofon

Metalofon

4

ko - leč - ka: vr - zy, vr - zy, vrz, už tam je - den zmrz'.

Další písničky vhodné pro tónický doprovod: *Sedí liška pod dubem, Běží zajíček, Pásli ovce Valaši, Na Vánoce dlóhy noce, Stojí vrba košatá*

Průvodce studiem

Tónické doprovody Vám jako posluchačům zcela jistě nepřinesou velké estetické uspokojení. Jde nám však o zcela jinou věc. V jednoduchých doprovodných partech žáček poprvé pocítí radost ze společného hudebního díla, na jehož vzniku se spolupodílel. Tohoto velkolepého prožitku (možná zrození muzikanta) je třeba využít jako silné motivace k další práci na stále bohatších a náročnějších instrumentálních činnostech, které již nebudeme muset úzkostlivě skrývat za dveřmi hudebny. Je třeba však postupovat po malých krůčcích, abychom příliš náročnými a dlouhý nácvik vyžadujícími party naše muzikanty neodradili.

6.4.3 Diatonické doprovody

Aleatorika foukací harmoniky (T – D9)

Následující doprovody můžeme využít pouze u písní, jejichž harmonizace se omezuje na pravidelné střídání tónického a dominantního akordu, resp. dominantního nónového akordu – D9 (v C dur: g-h-d-f-a). Začínáme s nimi z důvodu velmi snadné techniky hry.

Na melodických nástrojích využíváme diatonický tónový prostor od spodního sedmého stupně po šestý stupeň (v C dur h -a1), přičemž začínáme hrát na tónech tónického kvintakordu a dále pokračujeme (pravidelně podle změny harmonických funkcí) libovolným střídáním sousedních tónů směrem nahoru či dolů. Hrajeme tedy vždy sousední tóny – sekundy, nesmíme tóny přeskokovat ani opakovat. Ve většině případů je třeba upravit závěr tak, aby končil tónikou.

Měla jsem já hulána česká lidová

Zpěv

Mě - la jsem já hu - lá - na, mě - la jsem ho rá - da,

Melodické nástroje

C G9 C G9 C G9 C G9

aleat.

5

mě - la jsem já prs - tý - nek, já jsem mu ho da - la.

5 C G9 C G9 C G9 G9 C

U písní typu *Ach, není tu, není* (*Chovejte mě, má matičko*) začínáme dominantním nónovým akordem a dále pravidelně střídáme D9 – T jako v předcházejícím případě, tentokrát bez nutné úpravy závěru.

Ach, není tu, není česká lidová

Zpěv

Ach, ne - ní tu, ne - ní, co by mě tě - ši - lo... atd.

Melodické nástroje

G9 C G9 C

aleat.

Další vhodné písničky: *Dů, Valaši, dů, melodizace říkadel na 5.4.3.4. nebo 1.2.3.2. stupni.*

Pravidelně střídavý doprovod T – D

Pro tytéž písně, tzn. písně s harmonickou strukturou založenou na pravidelném střídání T – D (D7), můžeme volit i jinou techniku doprovodu – pravidelné střídání dvou ostinátních figur tónově odpovídajících harmonii písně.

Avignonský most francouzská lidová
upr. P. Jurkovič

Zpěv
a flétna

Metalofon

Xylofon

Kytara

Zvonkohra

Tamburina

A - vi-gnon, tam je shon, tam na mos - tě vši-chni tan - ěí, A - vi-gnon,

tam je shon, tan - ěí ce - lý A - vi - gnon.

The musical score is arranged in a grand staff with six systems. The first system includes vocal/flute, metallophone, xylophone, guitar, chime, and tambourine. The second system continues the instruments and includes lyrics. The third system continues the instruments and includes a measure number '6'. The fourth system continues the instruments and includes a measure number '6'. The fifth system continues the instruments and includes a measure number '6'. The sixth system continues the instruments and includes a measure number '6'. The key signature has one flat (B-flat) and the time signature is 2/4.

Nepravidelně střídavý doprovod T - D

Žáci podle harmonických funkcí (T – D) střídají dvě ostinátní figury – mění je na základě předem zdůrazněné a nacvičené textové opory (*louku - klobouku*) nebo podle učitelova gesta. Změny můžeme nacvičit střídavým pleskáním na pravou a levou nohu.

Skákal pes česká lidová - upr. P. Jurkovič

Zpěv

Ská - kal pes přes o - ves, přes ze - le - nou lou - ku,

Zvonkohra

Metalofon

Xylofon

Tympány

5

šel za ním mys - li - vec, pé - ro na klo - bou - ku.

5

5

5

5

V interpretaci jednotlivých harmonických funkcí se mohou střídát dvě (a více) skupin žáků – každá hraje část doprovodu . Střídají se opět podle textu.

Další vhodné písničky: *Rybička maličká, Nechod' tam, prší tam, Jedna, dvě, Honza jde, Pec nám spadla, Nestarej se, ženo má, Šel tudy, měl dudy, Pekla vdolky z bílé mouky, Šel zahradník do zahrady...*

Ostinátní figury

Jednotaktová či dvoutaktová ostináta jsou vytvořena tak, aby mohla zaznívat stejně úspěšně v průběhu celé písně. Pro subdominantu a tóniku volíme společný tón – 1. stupeň, pro tóniku a dominantu – 5. stupeň.

Kováři, kováři česká lidová
upr. L. Daniel

Zpěv

Ko - vá - ři, ko - vá - ři, ko - vej mi ša - vli - čku,
Po - je - du sí pro ni přes ty čer - ný le - sy,

Bubínek

Xylofon

Zvonkohra

Metalofon

Tympány

5

já si s ní po - je - du pro An - či - čku.
za - vo - lej, má mi - lá, kde jsi, kde jsi.

5

5

5

5

5

K technicky náročnějším a harmonicky bohatším doprovodům přistupujeme až po dokonalém zvládnutí doprovodů předchozích a po získání větší instrumentální zručnosti žáků. Hudební literatura nabízí velké množství drobných úprav od renesančních skladbiček až po evergreeny pop music.

6.5 Zásady správného nácviku instrumentálních doprovodů

- Při prvních setkáních s dětskými hudebními nástroji (DHN) nechejme děti, aby si v dostatečné míře vyzkoušely a prověřily jejich možnosti. Uspokojíte tím přirozenou dětskou zvědavost a tahle hlučná chvílka se vám v budoucnu mnohonásobně vrátí.
- Doprovázíme vždy dokonale osvojenou a zažitou píseň.
- Nácvik jednotlivých partů provádíme nejprve společně se všemi žáky – zapojíme všechny hrou na tělo – teprve poté rozdělíme nástroje.
- Do hry na DHN zapojujme střídavě všechny děti, nejen ty, které na první pohled předvedený part zvládnou. Mnohý z outsiderů tu časem může najít své místo.
- Šikovnějším dětem svěřujeme náročnější party, aby měly stále motivaci v činnostech se zlepšovat.
- Žáci, kteří nedoprovázejí na DHN, zpívají – nikdo nezůstává bez činnosti – a to ani v době nácviku.
- Doprovodné nástroje, jejich kombinace a množství vybíráme s ohledem na charakter písně, nikdy nesmí přehlušit zpěv!

Shrnutí

Zařazení instrumentálních činností do systému hudební výchovy je úzce spojeno se jménem německého hudebního skladatele a pedagoga **Carla Orffa**. Jeho **Schulwerk** představuje soubor jednoduchých instrumentací, při nichž mohou všechny děti prožívat radost ze společného muzicírování, pronikat současně do tajemství hudebních struktur a zákonitostí, tónovým materiálem vycházejícím z pentatoniky a starých modálních tónin získávat prostor ke kreativnímu přístupu k hudbě. Pro české podmínky jej v šedesátých letech minulého století adaptovali **Petr Eben** a **Ilja Hurník** pod názvem Česká Orffova škola. Jako hudební nástroje jsou tu využívány Orffem navržené tzv. snadno ovladatelné dětské nástroje (**Orffův instrumentář**), z nichž si většinu mohou vyrobit žáci sami. V současné době nabízí nové možnosti též využití keyboardu, stejně jako skupinová výuka hry na sopránovou zobcovou flétnu.

Rytmické doprovody využívají základní rytmičné prvky (rytmus, metrum, takty) rozšířené o rytmičná ostináta. Takto mohou být aplikovatelné na kteroukoliv píseň v daném metru. U melodických doprovodů postupujeme metodickou řadou od nejsnazších doprovodů pentatonických, přes tónické k diatonickým. Současná odborná literatura nabízí velké množství instrumentálních doprovodů nejrůznějších žánrů.

Pojmy k zapamatování

- snadno ovladatelné dětské hudební nástroje – Orffův instrumentář
- rytmický doprovod
- ostinato
- prodleva
- melodický doprovod
- pentatonika
- aleatorika
- modální tóniny

Otázky a úkoly k zamyšlení

- Jakou roli hrají snadno ovladatelné hudební nástroje v systému hudební výchovy?
- Jaký význam mají instrumentální činnosti pro pochopení významu znalosti hudební teorie?
- Do jaké míry lze nahradit Orffův instrumentář keyboardem?

Kontrolní úkoly

Vypracujte metodický postup nácvičku instrumentálního doprovodu písně Avignonský most (viz výše).

Doporučená literatury

- DANIEL, L. Nové postupy v instrumentální složce HV. In *AUPO Hudební věda a výchova 3 – Musica 1*. Olomouc, 1984, s. 163-181.
- HURNÍK, I. – EBEN, P. *Česká Orffova škola I-IV*. Praha, 1968, 1969, 1996.
- HERDEN, J. *Úpravy pro školní soubory*. Praha, 2001.
- JURKOVIČ, P. *Bude zima, bude mráz*. Praha, 2000.
Co slabika, to muzika. Praha, 2001.
Hudební nástroje ve škole. Praha, 1997.
Instrumentální soubor na ZŠ. Praha, 1988.
Lidová hudba ve škole. Praha, 1995.
Neseme, neseme májíček. Praha, 2000.
Podpisničky s doprovodem dětských nástrojů. Praha, 1981.
Škola hrou. Hádání. Praha, 1982.
Živá hudba minulosti ve škole. Praha, 1995.
- PRCHAL, J. *Populární hudba ve škole. Zpíváme a hrajeme*. Praha 1998.
 další viz Doporučená studijní literatura

7 ...a na závěr

Ačkoliv cílem těchto textů je nahlédnout do kuchyně učitele hudební výchovy, není to cíl jediný. Redukovat celý předmět na pouhé řemeslo by bylo málo. S hudbou totiž dětem předáváme i obrovský prostor, který je neustále otevřený všem bez ohledu na jejich hudební, sociální a kulturní zkušenosti, znalosti, schopnosti, dovednosti i věk, prostor, jehož hranice si každý člověk vytváří sám a to pouze na základě vlastní svobody, kreativity a fantazie. Snad se mi alespoň v malé míře podařilo tohle poselství vepsat mezi řádky a naznačit tak cestu, na níž budete Vy i Vaši žáci věčnými poutníky.

J. S.

Jaromír Synek (1968) je absolventem Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, od roku 1994 působil na olomouckých základních a středních školách jako učitel českého jazyka, hudební výchovy a sbormistr školních pěveckých sborů. V roce 2001 se stal členem Katedry hudební výchovy PdF UP jako odborný asistent pro didaktiku hudební výchovy.

8 Doporučená studijní literatura

DANIEL, L. *Metodika hudební výchovy*. Ostrava, 2001.

FUČÍK, L. *Kapitoly z didaktiky HV*. Brno, 1984.

HAVELKOVÁ, K. – CHLÁDKOVÁ, B. *Didaktika hudební výchovy 1*. Brno, 1994.

HERDEN, J. – JENČKOVÁ, E. – KOLÁŘ, J. *Hudba pro děti*. Praha, 1992.

HOLAS, M. *Malý slovník základních pojmů z hudební pedagogiky a psychologie*. Praha, 2001.

LASEVIČOVÁ, J. *Didaktika hudební výchovy*. Ostrava, 1996.

LÝSEK, F. *Metodika hudební výchovy v 1. – 5. ročníku ZDŠ*. Praha, 1975.

PECHÁČEK, S. – VÁŇOVÁ, H. – KURKOVÁ, L. – VEJSAROVÁ, Ž. – HRADECKÝ, E. *Praktické úkoly z didaktiky HV pro 1. stupeň ZŠ*. Praha, 1997.

POLEDŇÁK, I. *Stručný slovník hudební psychologie*. Praha, 1984.

SEDLÁK, F. *Didaktika hudební výchovy na 1. stupni ZŠ*. Praha, 1985.

STIBOROVÁ, Z. *Cvičení z didaktiky hudební výchovy*. Ostrava, 1988.

VELANOVÁ, A. – HALASOVÁ, J. *Breviář učitele hudební výchovy*. Brno, 1995.

9 Literatura

- BARTOŠ, F. *Naše děti*. Praha, 1949.
- BARTOŠ, J. Z. *Breviář posluchače hudby*. Praha, 1983.
- BEZDĚK, J. *Česká škola hry na keyboard*. Plzeň, 1998.
- BLÁHA, B. *Hudební nauka jinak I., II.* Praha, 1993.
- BRANISLAVOVÁ, V. *Za písničkou*. Praha, 1970.
- BRANISLAVOVÁ, V. *Za písničkou ještě jinak*. Praha, 1981.
- BEDNÁŘ, K. *Pohádky za oponou*. Praha, 1967.
- BEDNÁŘ, K. *Pohádky za druhou oponou*. Praha, 1972.
- CMÍRAL, A. *Hudební didaktika v duchu zásad J. A. Komenského*. Praha, 1958.
- ČENĚK, B. *Cvičebnice pěvecké intonace*. Praha, 1954.
- DANIEL, L. *Intonace a sluchová analýza I, II*. Olomouc, 1994, 2002.
- DANIEL, L. *Intonační cvičení I, II*. Praha 1990, 1991.
- DANIEL, L. *Hudební výchova pro 1.–5. ročník ZŠ (+MP)*. Praha, 1994–2000.
- DANIEL, L. *Metodika hudební výchovy*. Ostrava, 2001.
- DANIEL, L. *Naše píšťalka*. Praha, 1987.
- DANIEL, L. *Nové postupy v instrumentální složce HV. In AUPO Hudební věda a výchova 3 – Musica I*. Olomouc, 1984, s. 163–181.
- DANIEL, L. *Škola hry na sopránovou zobcovou flétnu I, II*. Praha, 1995, 1996.
- D'ANDREA, F. *Rozvíjíme hudební vnímání a vyjadřování*. Praha, 1998.
- DIMÉNY, J. *Zvuk jako hra*. Praha, 1992.
- ERBEN, K. J. *Prostonárodní české písně a říkadla I.–VI.* Praha, 1984–1990.
- FEDOR, V. – VRCHOTOVÁ-PÁTOVÁ, J. *Sborový zpěv a řízení sboru*. Praha, 1969.

- FROSTOVÁ, J. *Základy hlasové výchovy pro učitele*. Brno, 2000.
- FRYŠČÁK, J. *Hlasová výchova dítěte*. Ostrava, 1999.
- FUČÍK, L. *Vybrané kapitoly z didaktiky hudební výchovy*. Brno, 1984.
- GELNAR, J. *Národní zpěvník*. Praha, 1991.
- GRICOVÁ, V. *Všeobecná hudební nauka*. Olomouc, 1998.
- HAMAN, J. – SKOPAL, J. *Dětský pěvecký sbor 1. stupni ZŠ*. Hradec Králové, 1990.
- HAVELKOVÁ, K. – CHLÁDKOVÁ, B. *Didaktika hudební výchovy I*. Brno, 1994.
- HERDEN, J. *Elektronické klávesové nástroje v hudební výchově*. Praha, 2002.
- HERDEN, J. *Hudba jako řeč*. Praha, 1994.
- HERDEN, J. *My pozor dáme a posloucháme. (+ MC)*. Praha, 1994.
- HERDEN, J. – JENČKOVÁ, E. – KOLÁŘ, J. *Hudba pro děti*. Praha, 1992.
- HERDEN, J. *Sémantický rozbor: Čítanka příkladů*. Praha, 1997.
- HOLAS, M. *Malý slovník základních pojmů z hudební pedagogiky a psychologie*. Praha, 2001.
- HOLEC, J. *Učíme se písňe podle not*. České Budějovice, 1993.
- HORÁKOVÁ, M. *Základy hudebních nástrojů, hudebních forem a dějin hudby*. Olomouc, 2002.
- HRABALOVÁ, O. *Hastrmane, tatrmane*. Praha, 1971.
- HURNÍK, I. – EBEN, P. *Česká Orffova škola I–IV*. Praha, 1968, 1969, 1972, 1996.
- HURNÍK, I. *Umění poslouchat hudbu (+LP)*. Praha, 1978.
- HURNÍK, L. *Tajemství hudby – odtajněno*. Praha, 2000.
- CHLÁDKOVÁ, B. *První pěvecké kroky*. Praha, 1988.
- JAGLOVÁ, J. *Hudební výchova pro 1.–5. ročník ZŠ(+MP)*. Brno, 1998–2001.
- JELÍNEK, S. *Základní hudební pojmy v otázkách a odpovědích*. Kladno, 1999.

- JENČKOVÁ, E. *Hudba a pohyb ve škole*. Hradec Králové, 2002.
- JISTEL, P. – KOUTSKÝ, J. *My jsme malí muzikanti*. Praha, 1990.
- JURKOVIČ, P. *Co slabika, to muzika*. Praha, 2001.
- JURKOVIČ, P. *Škola hrou. Hádání*. Praha, 1982.
- JURKOVIČ, P. *Podpísničky s doprovodem dětských nástrojů*. Praha, 1981.
- JURKOVIČ, P. – Raabe, J. *Raabík*. Praha, 1998.
- JURKOVIČ, P. *Instrumentální soubor na ZŠ*. Praha, 1988.
- JURKOVIČ, P. *Živá hudba minulosti ve škole*. Praha, 1995.
- JURKOVIČ, P. *Lidová hudba ve škole*. Praha, 1995.
- JURKOVIČ, P. *Hudební nástroje ve škole*. Praha, 1998.
- JURKOVIČ, P. – BATTĚKOVÁ, L. *Neseme, neseme májíček (+MC)*. Praha, s.d.
- JURKOVIČ, P. – BATTĚKOVÁ, L. *Bude zima, bude mráz (+MC)*. Praha, s.d.
- KALAFUTOVÁ, B. *Didaktika hudobnej výchovy*. Košice, 1992.
- KLÍMA, S.V. *Muzikantské historky*. Praha, 1970.
- KNOPOVÁ, B. – KOUTSKÝ, J. *Ahoj, písničko. HV pro 1. ročník ZŠ (+MP)*. Praha, 1997.
- KNOPOVÁ, B. – KOUTSKÝ, J. *Písničko, pojďme si hrát. HV pro 2. ročník ZŠ (+MP)*. Praha, 1997.
- KODEJŠKA, M. – POPOVIČ, M. *Příručka klavírních doprovodů a dirigování písní v ZŠ a MŠ*. Praha, 1996.
- KOLÁŘ, J. – ŠTÍBROVÁ, I. *Hudební výchova pro 5. ročník ZŠ*. Praha, 1995.
- KOLÁŘ, J. – ROB, J. – ŠTÍBROVÁ, I. *Sborový zpěv a řízení sboru I*. Praha, 1983.
- KOLEKTIV AUTOROV *Didaktika hudobnej výchovy*. Banská Bystrica, 1991.
- KOUBKOVÁ, J. *Zutí provádím s chutí*. Praha, 1999.
- KOUTSKÝ, J. *Hudba kamarád I, II*. Jinočany, 1992.
- KOUTSKÝ, J. *Hudba kamarád III*. Praha, 1994.
- KULHÁNKOVÁ, E. *Písničky a říkadla s tancem*. Praha, 1999.

- KULHÁNKOVÁ, E. *Hudebně pohybová výchova*. Praha 2000.
- KULHÁNKOVÁ, E. *Hry, říkadla a písně*. Praha, 1992.
- KULÍNSKÝ, B. *Učíme se zpívat z not*. Praha, 1963.
- KURKOVÁ, L., – EBEN, P. *Hudebně pohybová výchova*. Praha, 1975.
- KURKOVÁ, L. *Dětská tvořivost v hudbě a pohybu*. Praha, 1984.
- KURKOVÁ, L. *Tanec a hudba*. Praha, 1987.
- LASEVIČOVÁ, J. *Didaktika hudební výchovy*. Ostrava, 1996.
- LIŠKOVÁ, M. *Hudební výchova pro 1. – 5. ročník ZŠ (+MP)*. Praha, 1998 – 2001.
- LYSÁ, D. *Hudební nauka pro velké i větší muzikanty I, II*. Praha, 1992, 1996.
- LÝSEK, F. *Dětský sborový zpěv*. Praha, 1958.
- LÝSEK, F. *Metodika hudební výchovy*. Praha, 1975.
- LÝSEK, F. *Vokální intonace a rytmus*. Praha, 1957.
- MAJTNER, J. *Hlasová výchova*. Olomouc, 1995.
- MALURA, M. *Imitační hudební hry*. Ostrava, 1994.
- MAZUR, P. *Hudební činnosti žáků na ZŠ*. Ostrava, 1984.
- MERTL, I. *Hudební nauka*. Olomouc, 1997.
- MERTL, I. *Abeceda hudební nauky*. Brno, 1999.
- NEORALOVÁ, J. *Mladí muzikanti I–III*. Praha, 1985, 1986, 1988.
- OLIVA, M. *Hudební výchova pro 1. ročník ZŠ (+MP)*. Praha, 1997.
- PAYNEROVÁ, H. *Kreativní pohyb a tanec ve výchově*. Praha, 1999.
- PECHÁČEK, S. a kol. *Praktické úkoly z didaktiky hudební výchovy pro 1. stupeň ZŠ*. Praha, 1991.
- PETRŽELA, Z. *Veselé písničky*. Praha, 2001.
- PIVOVARSKÝ, L. *Základy sbormistrovské techniky*. Ostrava, 1986.
- PLICKA, K. *Český zpěvník*. Praha, 1949.

- POLEDŇÁK, I. *Stručný slovník hudební psychologie*. Praha, 1984.
- POŠ, V. *Nová intonace – rytmus – sluchová analýza (+CD)*. Praha, 1998.
- PRCHAL, J. *Populární hudba ve škole I. (+CD, MC)*. Praha, 1998.
- PRCHAL, J. – HOLUBEC, J. *Populární hudba ve škole II (+CD)*. Praha, 1998.
- REŽNÝ, P. *Elementární hudební teorie*. Olomouc, 2003.
- SEDLÁK, F. *Didaktika hudební výchovy I., II.* Praha, 1978, 1985.
- SPÁČIL, E. *Hrajeme s YAMAHOU 1 – 5*. Litohlavy, 1992.
- STIBOROVÁ, Z. *Cvičení z didaktiky hudební výchovy*. Ostrava, 1988.
- STIBOROVÁ, Z. *Hudebně pohybové hry*. Ostrava, 1995.
- STOJAN, J. *Maličká su 1,2,3*. Přerov, 1997.
- SUŠIL, F. *Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými*. Praha, 1951.
- ŠIMANOVSKÝ, Z. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie*. Praha, 1998.
- ŠIMANOVSKÝ, Z. – TICHÁ, A. – BUREŠOVÁ, V. *Písničky a jejich dramatizace (+MC)*. Praha, 2000.
- ŠIMANOVSKÝ, Z. – TICHÁ, A. *Lidové písničky a hry s nimi (+CD, MC)*. Praha, 1999.
- UHEREK, M. *Zpíváme ve sboru*. Praha, 1985.
- VELANOVÁ, A. – HALASOVÁ, J. *Breviář učitele hudební výchovy*. Brno, 1995.
- VISKUPOVÁ, B. *Hudba a pohyb*. Praha, 1987.
- VISKUPOVÁ, B. *Hudebně pohybová výchova a zpěv*. Praha, 1989.
- VIŠŇOVSKÁ, E. *Rozvíjanie dvojhlasu a viachlasu na ZDŠ*. Bratislava, 1967.
- VOLF, F. – PLICKA, K. *Z mého domova*. Praha, 1951.
- VYSLOUŽIL, J. *Hudební slovník pro každého I., II.* Vizovice, 1998.
- ZENKL, L. *ABC hudební nauky*. Praha, 2000.
- ŽÁČEK, J. *Aprílová škola*. Praha, 1978.

*Texty k distančnímu vzdělávání
v rámci kombinovaného studia*

Mgr. Jaromír Synek

Didaktika hudební výchovy I

Výkonný redaktor PaedDr. Pavel Janoušek
Odpovědný redaktor RNDr. Hana Dziková

Návrh obálky Monika Reichlová
Technická redakce Vydavatelství Univerzity Palackého

Vydala a vytiskla Univerzita Palackého v Olomouci
Křížkovského 8, 771 47 Olomouc
www.upol.cz/vup

Olomouc 2004

1. vydání

ISBN 80-244-0972-0

NEPRODEJNÁ PUBLIKACE